

POPULYTICS

What would you do?

Schone energie in de toekomst: waarmee moet de overheid rekening houden?

Resultaten van twee raadplegingen

Datum: 10/02/2023

Dit onderzoek is uitgevoerd door Populytics, een startup van de TU Delft, in opdracht van Nationaal Programma Regionale Energiestrategieën.

Tom Geijssen

Niek Mouter

Mark Beumer

Sjoerd Jenninga

Charlotte Tuit

Shannon Spruit

Tim Poppe

Daniël Korthals

Contact: niek@populytics.nl

Samenvatting en conclusies

Achtergrond

Om invulling te geven aan de doelstellingen uit het nationale Klimaatakkoord, zijn overheden, netbeheerders, maatschappelijke organisaties, inwoners en bedrijven samen aan de slag gegaan om de mogelijkheden voor het realiseren van grootschalig duurzame opwek van elektriciteit op land te verkennen, zoals via windparken en zonneprojecten. Dit proces heeft geleid tot regionale afspraken die bij elkaar opgeteld uitkomen op 55 TWh aan duurzame elektriciteit die op land opgewekt kan worden, waarvan tenminste 35 TWh in 2030. In 2021 hebben de RES-regio's hun RES-bod vastgesteld in de volksvertegenwoordigende organen (gemeenteraad, provinciale staten en algemeen bestuur van de waterschappen). Hiermee zijn de plannen democratisch gelegitimeerd en klaar om een volgende fase in te gaan: de uitvoering.

Om de uitvoering van het RES-bod te ondersteunen is in 2022 gewerkt aan een advies over onder welke randvoorwaarden realisatie van het gezamenlijke bod mogelijk is. Voor dit advies zijn ideeën, zorgen en wensen opgehaald van bestuurders en vertegenwoordigers van overheden, koepels, maatschappelijke organisaties en netbeheerders over wat er nodig is. In een reeks werksessies zijn de verzamelde uitdagingen en randvoorwaarden verder verdiept met de partijen die ermee aan de slag moeten. Ook inwoners zijn om input gevraagd: wat is voor hen belangrijk bij het realiseren van het bod? En zijn inwoners ook bereid om meer te betalen voor energie om aan de voorwaarden te kunnen voldoen?

Dit rapport gaat over het onderzoek dat onder inwoners is uitgevoerd. Welke input hebben zij gegeven? En welke inzichten heeft dit opgeleverd voor het advies? In dit rapport gaan we in op wat we aan inwoners hebben gevraagd, welke adviezen zij hebben gegeven en welke inzichten dit op heeft geleverd voor de realisatie van het bod van de RES'en.

Het onderzoek

Om bruikbare inzichten te krijgen in de voorkeuren van inwoners van Nederland voor het realiseren van meer schone energie, richten we ons in dit onderzoek op welke *principes* zij belangrijk vinden en op welke *effecten van verschillende plannen* de voorkeur hebben. Daarmee vergaren we algemeen geldende inzichten die bruikbaar zijn bij het ontwikkelen en uitvoeren van plannen voor schone energie in de toekomst.

We hebben twee raadplegingen uitgevoerd. Eén raadpleging gaat over welke overkoepelende principes inwoners van belang vinden bij het ontwikkelen en uitvoeren van plannen voor schone energie. Deze raadpleging is uitgevoerd met de methodiek Participatieve Waarde Evaluatie (PWE). De tweede raadpleging gaat over welke effecten van beleidskeuzes inwoners belangrijk vinden. Voor deze raadpleging gebruikten we een discrete keuze experiment (DCE). We lichten beide methodes hieronder verder toe, gevolgd door de ontwerpkeuzes die we hebben gemaakt

Raadpleging 1: Participatieve Waarde Evaluatie (PWE)

PWE is een methode die gebruikt kan worden om te achterhalen hoe grote groepen burgers in een specifieke context publieke waarden wegen en hoe zij vinden dat waarden concreet moeten worden vertaald in beleid. De essentie van een PWE is dat een keuzesituatie van de beleidsmaker zo goed mogelijk wordt nagebootst waardoor burgers het dilemma kunnen doorleven. Op een laagdrempelige manier zien burgers het vraagstuk.

Ze krijgen een overzicht te zien van de gevolgen van de beleidsopties en de beperkingen die er zijn. In een PWE geven burgers een advies inclusief een onderbouwing. Dit levert een scherp beeld op van hun voorkeuren, van gemeenschappelijke waarden en hoe deze waarden volgens burgers moeten worden vertaald in beleid. Daarnaast geeft het inzicht in welke zorgen er achter weerstand zitten.

Deelnemers werd gevraagd te adviseren waar de overheid rekening mee moet houden bij het maken en uitvoeren van plannen voor schone energie op land. Zij konden daarvoor 25 punten verdelen over acht principes en konden vervolgens hun advies onderbouwen. Elk van de principes is gebaseerd op een waarde waar mensen belang aan hechten: efficiëntie, zekerheid, leefbaarheid, rechtvaardigheid, proportionaliteit, natuur, landschap en invloed. Onderstaand figuur geeft het hoofdscherm van de raadpleging weer, met daarin de acht principes.

Figuur 0-1

The screenshot shows a survey interface with the title "Waar moet de overheid rekening mee houden? En waarmee niet?". Below the title, it says "Gebruik de + en - knoppen om 25 punten te verdelen." There are eight sliders, each representing a principle. Each slider has a minus sign, a zero, and a plus sign. A circular progress indicator in the top right corner shows "0/25".

Principe	Waarde
De kans op stroomstoringen moet zo klein mogelijk zijn	0
De energiekosten voor Nederlanders moeten zo laag mogelijk zijn	0
De bestaande natuur moet zoveel mogelijk behouden blijven	0
Inwoners die last hebben moeten extra geld krijgen	0
Inwoners mogen zo vroeg mogelijk invloed uitoefenen	0
Regio's die meer schone energie opwekken betalen minder voor energie	0
Inwoners moeten zo min mogelijk last hebben	0
Het bestaande landschap moet zoveel mogelijk behouden blijven	0

Raadpleging 2: Discrete Keuze Experiment (DCE)

Een discreet keuze experiment (DCE) is een kwantitatieve techniek om individuele voorkeuren te achterhalen. Het stelt onderzoekers in staat te ontdekken hoe individuen bepaalde kenmerken van een programma, product of dienst waarderen door hen te vragen hun keuze voor verschillende hypothetische alternatieven aan te geven.

Bij DCE's moeten respondenten hun keuze aangeven voor een reeks hypothetische alternatieven. Elk alternatief wordt beschreven door verschillende kenmerken, bekend als attributen, en de antwoorden worden gebruikt om de waarde van elk attribuut af te leiden. Deze attributen hebben verschillende waarden en worden gevarieerd over de verschillende te maken keuzes. In vergelijking met andere technieken waarbij het individu alternatieven moet rangschikken of beoordelen, is een DCE een keuzetaak die meer lijkt op een echte beslissing.

Met de DCE-raadpleging proberen we inzicht te krijgen in welke *effecten* inwoners belangrijk vinden bij het ontwikkelen en uitvoeren van plannen voor het opwekken van schone energie. De kern van de DCE is een reeks keuzetaken, waarin de deelnemers kan kiezen tussen twee aanpakken. Elke aanpak wordt beschreven aan de

hand van de effecten van de aanpak op zes onderdelen. De deelnemers kregen de vraag “Welke aanpak zou jij adviseren?”. De figuur hieronder geeft een voorbeeld van zo’n keuzetaak.

Figuur 0-2

Welke aanpak zou jij adviseren?

Vraag 2 van 6

Kies de aanpak waarvan jij vindt dat de overheid deze moet uitvoeren.

	Aanpak 1	Aanpak 2
<p>i Hoeveel betalen huishoudens per maand extra voor energie?</p>	75 euro per maand	100 euro per maand
<p>i Hoeveel extra mensen hebben veel last van windmolens of zonneparken?</p>	Geen extra mensen	50.000 extra mensen
<p>i Hoeveel extra stroomstoringen komen er per jaar?</p>	1 keer een lange stroomstoring van 8 uur	5 keer een korte stroomstoring van 2 uur
<p>i Hoeveel invloed hebben inwoners op de plannen?</p>	Bewoners mogen adviseren: zij mogen gezamenlijk een richtinggevend antwoord geven op een vraag. De overheid kijkt alleen met goede motivatie af van dit advies	Bewoners worden geraadpleegd: zij mogen ideeën, wensen, meningen en voorkeuren meegeven.
<p>i Halen we de doelen voor schone energie?</p>	We halen ze misschien	We halen ze waarschijnlijk
<p>i Wat doen de overheid en energiebedrijven om te zorgen dat het net niet overbelast raakt?</p>	Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door stroom op sommige uren van de dag veel duurder te maken dan op andere momenten.	Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door stroom op sommige uren van de dag veel duurder te maken dan op andere momenten.

Kies deze aanpak

Kies deze aanpak

Volgende →

Dataverzameling

De deelnemers voor de twee raadplegingen zijn geworven via het panelbureau Dynata. De dataverzameling liep van 6 december tot 20 december 2022. Om een divers en representatief sample te verkrijgen werd er aangestuurd op de kenmerken gender, leeftijd en opleidingsniveau zoals bekend bij het CBS in 2020. Bijna 3 duizend mensen deden mee aan één van de twee raadplegingen. In de hoofdtekst staat een uitgebreid overzicht van de deelnemers en hun kenmerken.

We hebben de data gewogen op de kenmerken gender, leeftijd en opleidingsniveau. Wegen betekent dat we in de analyse meer gewicht toekennen aan de antwoorden van deelnemers die ondervertegenwoordigd zijn in de steekproef en juist minder gewicht toekennen aan de deelnemers die oververtegenwoordigd zijn. Door dit proces maken we de steekproef representatief op de kenmerken leeftijd, geslacht en opleidingsniveau en kunnen we betrouwbare uitspraken doen over de voorkeuren van alle inwoners in Nederland.

Analyses

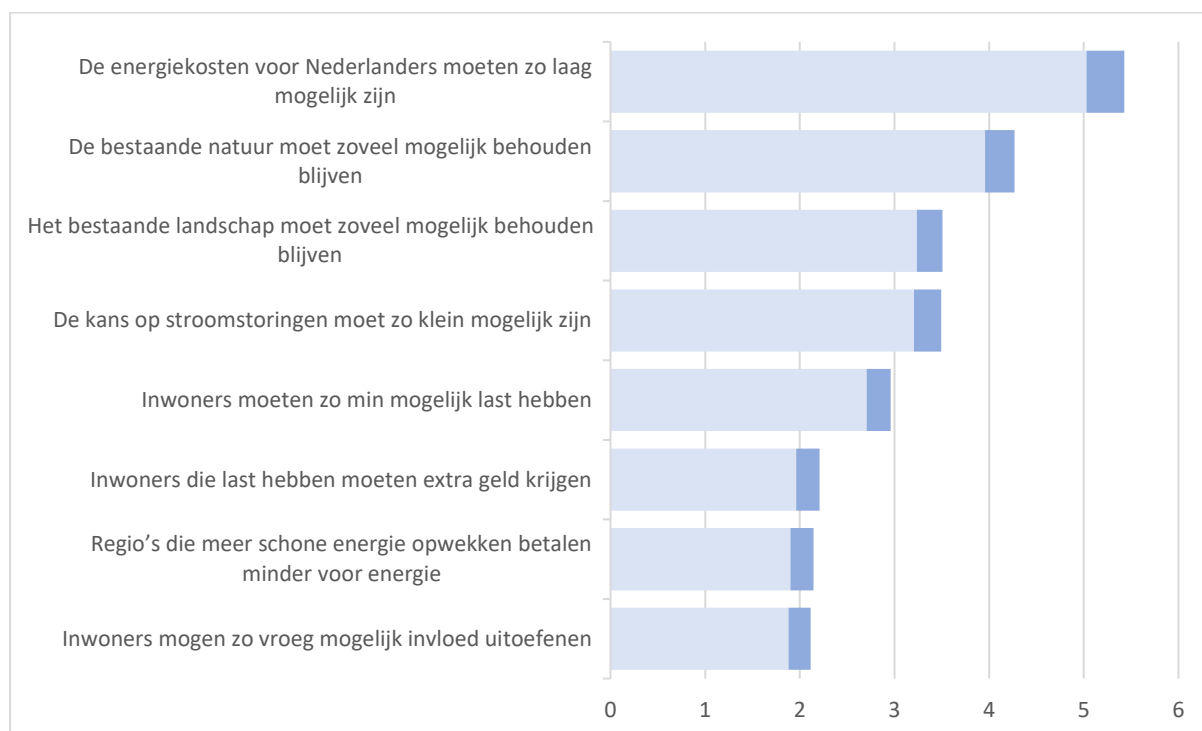
Allereerst zijn er resultaten in dit onderzoek geanalyseerd met descriptieve statistiek. Zo is er gekeken hoeveel punten aan de verschillende principes in de PWE is gegeven en hoe de antwoorden op de stellingen zijn verdeeld. Vervolgens zijn deze keuzes van de respondenten geanalyseerd met Latente Klasse Clusteranalyses (LKCA). Dit is een statistische methode om groepen te identificeren van mensen die zo veel mogelijk op elkaar lijken in de groep en die maximaal verschillen tussen de groepen. De DCE is geanalyseerd met een latente klasse analyse (LKA), een methode die zeer vergelijkbaar is met de LKCA. Tot slot zijn de argumenten door een team van codeurs beoordeeld en ingedeeld in categorieën. Daarbij zijn de argumenten van 1000 deelnemers geanalyseerd, waarna een check is gedaan op verzadiging. Een aanvullende analyse van 100 nieuwe deelnemers leverde geen nieuwe categorieën op.

Hoofresultaten

Welke principes vinden Nederlanders belangrijk bij het opwekken van meer schone energie?

We brachten de voorkeuren voor de verschillende principes in kaart met een PWE-raadpleging. De grafiek op de volgende pagina laat zien hoeveel punten deelnemers gaven aan de verschillende principes. Het donkerblauwe gebied rechts geeft aan binnen welke range de voorkeur van de gemiddelde inwoner van Nederland naar verwachting ligt. Wanneer het donkerblauwe gebied van een principe in zijn geheel boven die van een ander ligt, kunnen met grote waarschijnlijkheid zeggen dat de gemiddelde inwoner van Nederland dit principe belangrijker vindt. Van de principes waarbij de donkerblauwe gebieden overlappen, kunnen we dus niet stellen dat de gemiddelde inwoner hier verschillend over denkt.

Figuur 0-3

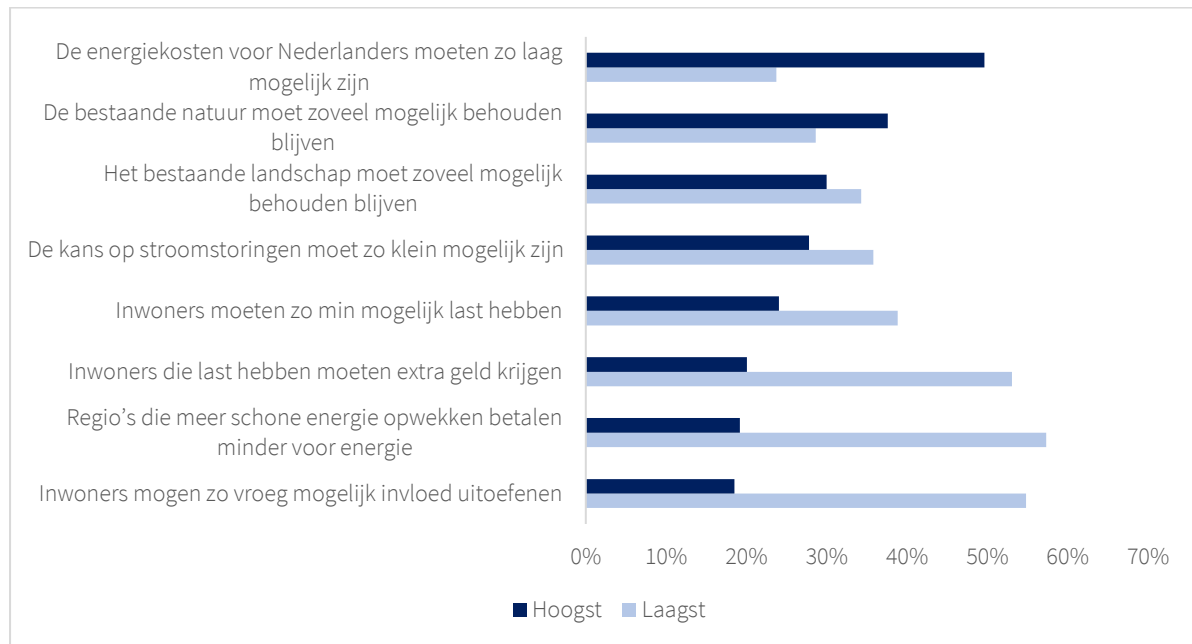

De resultaten laten zien dat inwoners van Nederland **het laag houden van energiekosten** het belangrijkste principe vinden. Gemiddeld gaven deelnemers dit principe 5,2 punten, en meer dan de helft van de deelnemers

vond dit principe het belangrijkste. Deelnemers onderbouwen deze keuze veelal door te verwijzen naar de hoge energieprijzen op dit moment. Zij geven ook aan dat onnodig hoge energiekosten vooral nadelig zijn voor mensen met lage inkomens en dat dit de ongelijkheid alleen maar vergroot.

Met gemiddeld 4 punten is **het behouden van de bestaande natuur** het op een na belangrijkste principe. Als reden voor het kiezen van dit principe verwijzen deelnemers naar de rol van natuur voor zowel het welzijn en gezondheid van mensen als voor het klimaat en biodiversiteit. Zoals te zien in onderstaande figuur vonden ongeveer 45% van alle deelnemers dit principe het meest belangrijk om rekening mee te houden.

Figuur 0-4

NB: Dit figuur geeft het aandeel deelnemers weer dat het betreffende principe het hoogst en het laagst aantal punten gaf. Omdat deelnemers meerdere principes evenveel punten konden geven, tellen de percentages van beide categorieën op tot meer dan 100%.

Na het laaghouden van de kosten en het behouden van de bestaande natuur vindt de gemiddelde deelnemer **het behouden van het bestaande landschap** en **het voorkomen van stroomstoringen** belangrijk. Gemiddeld gaven deelnemers elk van deze principes 3,3 punten. Als motivatie voor hun keuze om veel punten aan het behouden van landschap te besteden geven veel deelnemers aan dat landschap een belangrijk kenmerk van de identiteit van hun regio en de identiteit van Nederland is. Verder is het voorkomen van stroomstoringen belangrijk voor deelnemers omdat stroomstoringen volgens hen gevaarlijk en hinderlijk zijn en grote negatieve economische effecten kunnen hebben. Ook wijzen deelnemers erop dat elektrificatie een belangrijk onderdeel is van de energietransitie, waardoor de negatieve effecten van een stroomstoring in de toekomst alleen maar groter zullen worden. Deelnemers denken zeer verschillend over de mate waarin de overheid rekening moet houden met de twee principes. Terwijl tussen de 30% en de 35% van de deelnemers aan deze principes de meeste punten geeft, kent ongeveer 40% er het laagste aantal punten aan toe.

Aan **het voorkomen van overlast** gaven deelnemers gemiddeld 2,9 punten. Uit de motivaties die deelnemers geven, blijkt dat zij de overlast op zichzelf onprettig vinden, maar ook beargumenteren dat last leidt tot gezondheidsproblemen, een minder prettige leefomgeving en waardedaling van huizen. Daarnaast geven deelnemers aan dat overlast in een rijk land zoals Nederland niet nodig is en daarom moet worden voorkomen. Mensen die dit principe minder belangrijk vonden gaven aan dat er grotere problemen zijn dan overlast zoals

klimaatverandering. Verder noemden deelnemers dat een beetje last erbij hoort of dat last heel subjectief is en de overheid er daarom niet op hoeft te sturen.

Gemiddeld kennen mensen ongeveer 2 punten toe aan **extra geld voor mensen die last hebben, goedkopere stroomprijzen voor regio's die al veel schone energie opwekken en zorgen dat mensen zo vroeg mogelijk invloed mogen uitoefenen op plannen**. Grafiek 2 zien dat voor elk van deze principes geldt dat ongeveer 20% van de deelnemers er de meeste punten aan toekent, terwijl ongeveer 50% er de minste punten aan toekent. Verder laten ook de motivaties van deelnemers zien dat er bij deze principes veel verschil van mening is. Zo vinden sommige deelnemers het goed dat regio's die al veel opwekken minder betalen voor stroom omdat het een stimulans kan zijn om duurzame energie op te wekken en omdat het eerlijk is als de regio's met de meeste lasten ook de lusten ervaren. Andere deelnemers vinden dit juist een slecht idee omdat het volgens hen leidt tot ongelijkheid tussen regio's en omdat het niet eerlijk is omdat sommige regio's nu eenmaal minder mogelijkheden hebben om duurzaam energie op te wekken.

Als het gaat over mogelijkheden voor burgers om vroeger invloed te krijgen in besluitvorming zien we dat deelnemers vooral argumenten aanvoeren die over participatie in het algemeen gaat, en niet zozeer over vroeger invloed kunnen uitoefenen. Deelnemers geven drie redenen waarom het volgens hen een goed idee zou zijn meer invloed te krijgen: het kan de kwaliteit van plannen verbeteren, het kan draagvlak van plannen vergroten en het is iets dat je gewoon hoort te doen in een werkende democratie. Aan de andere kant kwamen ook redenen op waarom het geen goed idee is om burgers meer invloed te geven: burgerparticipatie zorgt voor vertraging van plannen, leidt tot chaotische besluitvormingsprocessen en meer principieel is het juist de functie van de overheid en gekozen volksvertegenwoordigers om keuzes te maken voor burgers.

Aan welke effecten van beleidsopties voor schone energie hechten Nederlanders waarde?

Dit brachten we in kaart met een discrete keuze experiment (DCE). De tabel op de volgende pagina geeft een overzicht van de resultaten van de uitgevoerde analyses. In hoofdstuk 3 leggen we uitgebreid uit hoe je de coëfficiënten moet interpreteren. In het kort: een coëfficiënt geeft weer of mensen het betreffende kenmerk positief of negatief waarderen en hoe sterk deze waardering is vergeleken met de andere kenmerken. Als je de coëfficiënten op elkaar deelt, krijg je een indicatie van hoe deelnemers veranderingen in de verschillende kenmerken ten opzichte van elkaar waarderen.

Om een voorbeeld te geven: deelnemers zijn bereid om als maatschappij 10 euro per maand per huishouden aan hogere energiekosten te accepteren als ze hiermee kunnen voorkomen dat 28 duizend Nederlanders veel last ervaren van windmolens en zonneparken (0,14 / 0,05). En deelnemers vinden extra energiekosten van 18 euro per maand per huishouden acceptabel als daarmee 5 keer per jaar een korte stroomstoring kan worden voorkomen (0,26/0,14).

De coëfficiënt "Hoeveel invloed hebben inwoners op de plannen?" is iets moeilijker te interpreteren. De -0.11 bij "Bewoners mogen adviseren" betekent dat deelnemers deze vorm van meedenken negatiever waarderen dan de wit gemarkeerde optie "Bewoners worden geraadpleegd". Hetzelfde geldt voor de -0.15 van "Bewoners mogen coproduceren". Figuur 0-3 laat dus zien dat deelnemers een voorkeur hebben voor 'raadplegen' ten opzichte van 'adviseren' en 'coproduceren'. 'Meebeslissen' wordt door de deelnemers niet anders gewaardeerd dan 'raadplegen' en lijkt daarmee dus wel de voorkeur te hebben boven 'adviseren' en 'coproduceren'.

Deelnemers hechten waarde aan het behalen van de klimaatdoelen. Mensen vinden het acceptabel als elk huishouden 10 euro per maand extra moet betalen als dit ervoor zorgt dat we de klimaatdoelen waarschijnlijk halen in plaats van misschien (-0.14/0.14). En ze zijn iets meer dan 18 euro per maand bereid te betalen om ervoor te zorgen dat we de klimaatdoelen zeker halen in plaats van misschien (0.26/-0.14). Deelnemers kennen ongeveer evenveel waarde toe aan het zeker halen van de klimaatdoelen of het overtreffen van de doelen.

Tot slot zien we dat deelnemers een sterke voorkeur hebben voor het aanmoedigen van mensen met een 'slim net' ten opzichte van niets doen om het gebruik te verminderen. Het variëren van prijzen gedurende de dag scoort negatief: deelnemers hebben liever dat de overheid en bedrijven niet sturen om gebruik te verminderen.

Tabel 0-1

Kenmerk	Coefficient
Hoeveel betalen huishoudens per maand extra voor energie?	Per 10 euro extra per maand: -0.14
Hoeveel extra mensen hebben veel last van windmolens of zonneparken?	Per 10.000 extra mensen: -0.05
Hoeveel extra stroomstoringen komen er per jaar?	Geen extra stroomstoringen.
	1 keer een korte stroomstoring van 2 uur: Niet significant
	5 keer een korte stroomstoring van 2 uur: -0.26
	1 keer een lange stroomstoring van 8 uur: -0.34
Hoeveel invloed hebben inwoners op de plannen?	Bewoners worden geraadpleegd: zij mogen ideeën, wensen, meningen en voorkeuren meegeven.
	Bewoners mogen adviseren: zij mogen gezamenlijk een richtinggevend antwoord geven op een vraag. De overheid wijkt alleen met goede motivatie af van dit advies: -0.11
	Bewoners mogen coproduceren: zij ontwikkelen samen met de overheid plannen: -0.15
	Bewoners mogen meebeslissen: zij kiezen een plan uit meerdere geschikte plannen. De overheid volgt altijd de keuze van burgers: Niet significant
Halen we de doelen voor schone energie?	We halen ze misschien.
	We halen ze waarschijnlijk: 0.14
	We halen ze zeker: 0.26
	We overtreffen de doelen: 0.27
Wat doen de overheid en energiebedrijven om te zorgen dat het net niet overbelast raakt?	Zij doen niets om stroomgebruik te verminderen, maar zorgen ervoor dat het stroomnet al het stroomgebruik aankan.
	Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door met een 'slim net' sommige apparaten aan en uit te schakelen: 0.32
	Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door stroom op sommige uren van de dag veel duurder te maken dan op andere momenten: -0.10

Welke groepen kunnen we onderscheiden?

De deelnemers zijn op grond van hun voorkeuren in te delen in groepen met verschillende profielen. We zien in grote lijnen dezelfde indeling bij de verdeling van de punten in de PWE en de keuzes in de DCE.

Principes uit de PWE

Onderstaande tabel laat drie groepen zien die sterk verschillen in welke principes ze belangrijk vinden. Voor elke groep laat de tabel zien hoe veel punten de groep gemiddeld toekent aan de principes. In de uitgebreide tabel in de hoofdtekst staan ook de persoonskenmerken van deze groepen. We hebben gekeken naar de kenmerken leeftijd, gender, opleidingsniveau, financiële situatie, landsdeel, stedelijkheid en gemeentegrootte, maar slechts een deel daarvan verschilt significant tussen de groepen.

Tabel 0-2

	Gemiddeld	Cluster 1 (59%)	Cluster 2 (21%)	Cluster 3 (20%)
De energiekosten voor Nederlanders moeten zo laag mogelijk zijn	5,2	4,6	6,1	10,7
De bestaande natuur moet zoveel mogelijk behouden blijven	4,1	3,9	7,1	0,2
Het bestaande landschap moet zoveel mogelijk behouden blijven	3,4	3,4	4,5	0,3
De kans op stroomstoringen moet zo klein mogelijk zijn	3,3	3,2	3,4	5,3
Inwoners moeten zo min mogelijk last hebben	2,8	2,8	2,4	3,7
Inwoners die last hebben moeten extra geld krijgen	2,1	2,4	0,0	3,0
Regio's die meer schone energie opwekken betalen minder voor energie	2,0	2,2	1,4	1,6
Inwoners mogen zo vroeg mogelijk invloed uitoefenen	2,0	2,5	0,3	0,2

We zien een grote groep van 59% van de deelnemers wiens voorkeuren telkens dichtbij het gemiddelde van de gehele steekproef liggen. Net als in de andere groepen hecht ook deze groep het meeste waarde aan lage kosten, maar beduidend minder sterk. In de breedte scoort deze middengroep redelijk op alle principes. De mensen in deze groep zijn iets vaker jong en wonen in een grote gemeente.

De andere twee groepen springen er meer uit. Een groep van ongeveer een vijfde van de deelnemers (cluster 2) kenmerkt zich door een sterke voorkeur voor het behouden van de natuur en het landschap. Deze groep hecht juist heel weinig waarde aan extra geld voor inwoners met last, zo vroeg mogelijke invloed en lagere lasten voor inwoners uit regio's die veel energie opwekken. Mensen in deze groep zijn iets vaker 65+ en middelbaar opgeleid dan in de andere twee groepen.

De andere groep, van gelijke omvang, hecht juist geen waarde aan natuur en landschap. Deze groep wil vooral zo laag mogelijk kosten, geen stroomstoringen en zo min mogelijk last voor inwoners. En als inwoners last hebben, dan moeten ze daar extra voor worden gecompenseerd. Ook deze groep hecht nauwelijks waarde aan zo vroeg mogelijke invloed voor inwoners. Mensen in deze groep zijn vaker van middelbare leeftijd en iets vaker laagopgeleid.

De verschillen die we benoemen zijn significant, maar zijn klein. Dat betekent dat dit niet heel kenmerkende verschillen zijn in de groepen. Waar de verschillen dan wel door verklaard worden, komt niet naar voren uit deze data. Dat betekent dat mogelijk andere factoren een rol spelen dan klassieke indicatoren als leeftijd, gender, opleidingsniveau, inkomen en regio, die niet in dit onderzoek zijn uitgevraagd.

Effecten van aanpakken uit de DCE

Net als bij de PWE hebben we in kaart gebracht of de deelnemers aan de DCE op basis van hun voorkeuren in groepen in te delen zijn. Dat deden we met een latente klasse analyse (LKA). Onderstaande tabel geeft de resultaten van deze analyse weer: de coëfficiënten per effect van de aanpak. In de hoofdtekst staat een uitgebreide tabel met ook de verschillen in kenmerken tussen de groepen. De resultaten van de LKA laten zich niet goed vergelijken met de generieke resultaten van de DCE die hierboven staan beschreven, omdat de data anders worden geanalyseerd. We richten ons daarom alleen op de verschillen tussen de groepen, maar niet over hoe deelnemers uit de groepen de effecten van de aanpakken ten opzichte van elkaar wegen.

Tabel 0-3

	Cluster 1 (53%)	Cluster 2 (44%)	Cluster 3 (3%)
Hoeveel betalen huishoudens per maand extra voor energie?	-0,01*	-0,05*	-0,03*
Hoeveel extra mensen hebben veel last van windmolens of zonneparken?	-0,01	-0,15*	-0,09*
Hoeveel extra stroomstoringen komen er per jaar bij?	-0,10	-0,31*	-0,19*
Hoeveel invloed hebben inwoners op de plannen?	0,02	0,06	0,01
Halen we de doelen voor schone energie?	1,70*	0,64*	-0,03
Wat doen de overheid en energiebedrijven om te zorgen dat het net niet overbelast raakt?	0,74	-0,11	-0,04

De grootste groep bestaat uit 53% van de deelnemers. Deze groep valt op door de sterke voorkeur voor het behalen van de doelen voor schone energie. De andere effecten van aanpakken zijn voor deze groep niet significant, behalve de extra energielasten. De tweede groep bestaat uit 44% van de deelnemers. Deze groep kenmerkt zich vooral door de afkeur van extra energielasten, van een toename van het aantal stroomstoringen en van een toename van het aantal mensen dat veel last heeft van windmolens of zonneparken. De derde en kleinste groep bestaat uit 3% van de deelnemers. Deze groep kenmerkt zich als een middengroep met de minst sterke voorkeuren. Opvallend voor deze groep is dat een verandering van het aantal huishoudens dat last heeft door een beleidsoptie geen invloed op de keuzes lijkt te hebben.

Stedelijkheid van de omgeving, gender en opleidingsniveau spelen niet of nauwelijks een rol in het verklaren van de verschillen. Net als bij de principes uit de PWE zien we hier een verschil in leeftijd: de groep die vooral waarde hecht aan het behalen van de doelen is vaker 65 jaar of ouder, terwijl de andere groep juist vaker tussen de 35 en de 65 jaar oud is. Ook zien we hier dat de financiële situatie een rol speelt: de groep die vooral waarde hecht aan lage kosten en weinig overlast heeft twee keer zo vaak aan het eind van de maand te weinig geld dan de andere groep.

Conclusies

Kosten van schone energie zijn belangrijk, maar niet doorslaggevend

Inwoners van Nederland hechten veel waarde aan lage kosten. De helft van de deelnemers aan de PWE geeft dit principe de meeste punten en dit principe scoort bij elke groep sterk. Uit de onderbouwing die deelnemers geven blijkt dat deze voorkeur sterk wordt bepaald doordat energie op dit moment erg duur is, net als veel andere kosten voor levensonderhoud. Ook maken mensen zich zorgen om ongelijkheid: als de energiekosten omhooggaan, dan krijgt de groep met het laagste inkomen problemen. Deelnemers zien twee onwenselijke effecten: mensen kiezen ervoor veel minder energie gebruiken, of ze kiezen om andere belangrijke dingen in het leven te laten omdat ze hun geld aan hun energiebehoefte moeten uitgeven. Het is volgens deelnemers onwenselijk dat mensen deze keuzes moeten maken. Ook de DCE laat zien dat Nederlanders het belangrijk vinden dat de kosten niet te veel omhooggaan.

Maar: inwoners vinden niet dat kosten het enige is waar de overheid op moet sturen. Deelnemers aan de PWE kennen gemiddeld 5 punten aan dit principe toe. Dat betekent dat ze 20 punten (oftewel vier keer zo veel punten) toekennen aan andere principes. De helft van de deelnemers vindt iets anders dan lage energiekosten het belangrijkste.

Ook uit het tweede experiment blijkt het belang van andere uitkomsten dan de kosten. Zo zijn inwoners bereid om als samenleving hogere energielasten te accepteren om te voorkomen dat er stroomstoringen ontstaan, te voorkomen dat mensen last hebben van windmolens en zonneparken, en zeker te zijn dat de klimaatdoelen worden gehaald.

Natuur en landschap als gedeeld principe

Inwoners van Nederland hechten veel waarde aan het behouden van de bestaande natuur en het bestaande landschap. Deze principes horen volgens hen ook bij elkaar. Zo hechten mensen die het behoud van het landschap belangrijk vinden ook veel waarde aan het behoud van de natuur, en andersom. Dat blijkt uit de punten die ze verdelen, maar ook uit de argumenten die ze geven. De argumenten voor het behouden van landschap gaan regelmatig ook over de natuurlijke waarde van het landschap.

Er lijkt een gemeente deler te zijn in de waardering van landschap en natuur: bij beide principes geven deelnemers aan dat zij dit belangrijk vinden om hun omgeving leefbaar te houden. Men vindt dat er te veel ruimte wordt volgebouwd en dat landschap en natuur van waarde is voor het welzijn van mensen.

Meer of eerder invloed is niet altijd beter

Het principe van zo vroeg mogelijk invloed krijgen scoort bij alle drie geïdentificeerde groepen laag. Hoewel we vroegen naar zo vroeg mogelijk invloed uitoefenen, blijkt uit de argumenten dat zij dit principe breed hebben geïnterpreteerd. Deelnemers spreken veel over de waarde van participatie in zijn geheel. Tegenstanders menen dat meer invloed leidt tot chaotische besluitvorming en vertraging, maar geven ook aan dat burgers veelal onvoldoende kennis hebben om goede voorstellen te doen en dat politieke besluitvorming ingewikkeld is. En deelnemers hebben geen vertrouwen in dat de overheid naar ze luistert.

De tweede raadpleging levert wat meer inzicht op: daarin hebben we namelijk verschillende vormen van invloed aan deelnemers voorgelegd. En het blijkt dat dat uitmaakt. Deelnemers hebben de voorkeur voor een aanpak waarbij ze worden geraadpleegd of mogen meebeslissen boven een aanpak waarbij ze mogen adviseren of coproduceren. Een verklaring daarvoor kan zijn dat raadplegen en meebeslissen aanpakken zijn die relatief weinig tijd kosten en een duidelijk resultaat hebben: bij raadplegen mag je voorkeuren meegeven en bij meebeslissen kies je voor een plan en volgt de overheid altijd de keuze. De andere twee opties geven minder duidelijkheid over wat er met de resultaten wordt gedaan, en zijn daarom mogelijk minder aantrekkelijk.

Inwoners van Nederland zijn bereid jaarlijks 800 miljoen euro te betalen om zeker te zijn van de klimaatdoelen

Ondanks dat lage kosten voor veel deelnemers het belangrijkste principe is, blijkt uit dit onderzoek dat inwoners wel degelijk bereid zijn om extra maatschappelijke kosten te accepteren om de doelstellingen voor schone energie te realiseren. Deelnemers zijn bereid bijna 9 euro extra maandlasten per huishouden te accepteren om de doelen voor schone energie zeker te halen in plaats van waarschijnlijk. Met 8 miljoen huishoudens in Nederland komt de gemiddelde betalingsbereidheid daarmee op een bedrag van iets meer dan 800 miljoen euro per jaar. Om in plaats van 'misschien' de doelen 'zeker' te halen, hebben deelnemers zelfs het dubbele over.

In het verlengde daarvan is een belangrijk inzicht dat veel inwoners niet vinden dat prijzen mogen verschillen tussen regio's. Waar voorstanders het zien als een goede prikkel om de doelen te realiseren en menen dat je beloond mag worden als je meer je best doet, zien tegenstanders het als oneerlijk voor inwoners van regio's die geen mogelijkheden hebben veel schone energie op te wekken. Als we kijken naar de verschillen in voorkeuren

tussen de voor- en tegenstanders van dit idee, valt op dat tegenstander vooral veel waarde hechten aan lage kosten. Dat biedt een aanknopingspunt in gesprekken over dit thema: als blijkt dat het introduceren van prijsverschillen leidt tot lagere kosten voor iedereen, kan dat voor tegenstanders de acceptatie verhogen.

Er zijn duidelijk verschillende voorkeursprofielen, maar die verschillen laten zich moeilijk vatten in persoonskenmerken

Er zijn duidelijk verschillende voorkeursprofielen te onderscheiden als het gaat om het opwekken van schone energie. Hoewel deze groepen zich niet simpel laten vatten aan de hand van persoonskenmerken, bieden ze wel aanknopingspunten voor communicatie.

Leidende principes

We zien een grote genuanceerde middengroep van iets meer dan de helft van de deelnemers. Deze groep vindt weliswaar lage kosten het belangrijkste principe, maar hecht ook veel waarde aan de andere principes.

Daarnaast is er een substantiële groep die vooral sterk hecht aan het behouden van landschap en de natuur. Deze groep weegt deze principes veel zwaarder dan extra compensatie voor mensen met last of het vroeg kunnen uitoefenen van invloed. Een zorg bij zowel deelnemers die waarde hechten aan natuur als bij deelnemers die waarde hechten aan landschap is dat de ingrepen ten koste gaan van leefbaarheid van de omgeving.

Een andere groep van vergelijkbare omvang hecht juist geen waarde aan landschap en natuur. Deze groep geeft duidelijke prioriteit aan het beperken van overlast. Dat houdt in: de kosten moeten laag zijn, geen stroomstoringen en geen last voor omwonenden.

We zien maar weinig verschillen in kenmerken tussen deze groepen. Financiële situatie, stedelijkheid van de omgeving, gender en opleidingsniveau spelen niet of nauwelijks een rol in het verklaren van de verschillen in voorkeuren. Het enige dat opvalt is dat de groep die waarde hecht aan landschap en natuur relatief vaak ouder dan 65 jaar is, en dat de groep die vooral overlast wil beperken vaker tussen de 35 en 65 jaar is.

Effecten van beleidsopties

In de voorkeuren voor effecten van beleidsopties zien we geen genuanceerde middengroep. We onderscheiden wel drie groepen, maar daar zit niet een typische middengroep bij. Er is eerder sprake van twee dominante voorkeursprofielen. Deze lijken in voorkeuren op de twee groepen die we bij de leidende principes naast de middengroep hebben geïdentificeerd. Eén groep heeft een zeer sterke voorkeur voor een aanpak die leidt tot zo min mogelijk extra kosten, stroomstoringen en extra mensen met overlast. De andere groep laat zich eigenlijk alleen maar leiden door of de betreffende aanpak ertoe leidt dat de doelen zeker gehaald worden. Deze groep wil ook liever geen extra kosten, maar dat is veel minder belangrijk dan voor de andere groep.

Ook hier zien we dat de groepen zich niet goed laten kenmerken. Stedelijkheid van de omgeving, gender en opleidingsniveau spelen niet of nauwelijks een rol in het verklaren van de verschillen. Ook hier zien we wel een verschil in leeftijd: de groep die vooral waarde hecht aan het behalen van de doelen is vaker 65 jaar of ouder, terwijl de andere groep juist vaker tussen de 35 en de 65 jaar oud is. Ook zien we hier dat de financiële situatie een rol speelt: de groep die vooral waarde hecht aan lage kosten en weinig overlast heeft twee keer zo vaak aan het eind van de maand te weinig geld dan de andere groep.

Handelingsperspectieven voor beleidsmakers

Maar waar moeten beleidsmakers zich dan wel richten met een boodschap voor een specifieke groep? De uitkomsten van deze raadplegingen geven hiertoe de volgende aanknopingspunten:

Mensen maken zich zorgen om hoge kosten

Hoewel er een aanzienlijke bereidheid is extra maatschappelijke lasten te dragen om de doelstellingen voor schone energie te halen, hecht een deel van de inwoners zeer sterk aan het beperken van de kosten. Dat gaat niet alleen maar over de totale kosten, maar ook over hoe de lasten verdeeld worden. Men maakt zich druk over dat de mensen met de laagste inkomens het hardst geraakt worden en gedwongen worden moeilijke keuzes te maken. Zeker voor deze mensen is het relevant duidelijk te maken hoe de overheid eraan werkt de kosten laag te houden en de lasten eerlijk te verdelen.

Behoud van natuur en landschap gaat over leefbaarheid

Een deel van de inwoners hecht sterk aan het behoud van landschap en natuur. Zij koppelen deze principes aan de leefbaarheid van de omgeving. De zorg van deze groep lijkt te zijn dat de inzet op extra schone energie ten koste gaat van de leefbaarheid van de omgeving. Mogelijk is deze groep inwoners vooral gebaat bij inzichten in en invloed op de ruimtelijke aspecten van de veranderingen in de komende jaren, en zijn andere aspecten minder van belang.

Mensen hechten (onnodig?) veel waarde aan stroomstoringen

Deelnemers hechten opvallend veel belang aan het voorkomen van stroomstoringen. Zij zien daar een mogelijk gevaar in voor essentiële voorzieningen zoals ziekenhuizen, maar verwachten ook negatieve economische effecten. Als in de toekomst inderdaad meer storingen te verwachten zullen zijn, is het belangrijk te communiceren over in hoeverre deze zorgen realistisch zijn en hoe hier mee om te gaan. Het kan zinvol zijn om in de toekomst nader te onderzoeken of inwoners een vergelijkbaar belang hechten aan het voorkomen van stroomstoringen als zij meer zicht hebben op of deze zorgen terecht zijn of niet.

Tot slot benoemen we nog eens dat de voorkeursprofielen zich niet of nauwelijks laten verklaren door de bekende persoonskenmerken. Oftewel: het is niet simpelweg zo dat opleidingsniveau, gender, leeftijd, financiële situatie, gemeentegrootte, of regio bepalende factoren zijn voor het voorkeursprofiel van mensen. Oftewel: er is of zijn andere factoren die daarin een grotere rol spelen, maar die we niet kennen. Het is zinvol om in een vervolgstudie nader te onderzoeken hoe deze groepen zich wel kenmerken, om zo meer inzicht te krijgen in wat deze mensen drijft en welke boodschap voor hen relevant kan zijn.

Inhoud

Samenvatting en conclusies	1
<i>Achtergrond</i>	1
<i>Het onderzoek</i>	1
<i>Hoofddresultaten</i>	4
<i>Conclusies</i>	9
Inhoud	13
1. Introductie	14
2. Methode	15
<i>Vraagstelling</i>	15
<i>Twee raadplegingen, twee methodes</i>	15
<i>Opzet van dit onderzoek</i>	16
<i>Dataverzameling</i>	24
<i>Analyses</i>	26
3. Resultaten	27
<i>Welke principes vinden deelnemers belangrijk?</i>	27
<i>Aan welke effecten van beleidsopties voor schone energie hechten Nederlanders waarde?</i>	31
<i>Welke argumenten geven de deelnemers?</i>	35
4. Overige resultaten	48
<i>Wat vinden deelnemers belangrijk in de natuurlijke omgeving?</i>	48
<i>Hoe denken deelnemers over windmolens en zonneparken?</i>	49

1. Introductie

Om invulling te geven aan de doelstellingen uit het nationale Klimaatakkoord, zijn overheden, netbeheerders, maatschappelijke organisaties, inwoners en bedrijven samen aan de slag gegaan om de mogelijkheden voor het realiseren van duurzame opwek van elektriciteit op land te verkennen, zoals via windparken en zonneprojecten. Het doel was om gezamenlijk 35 terawattuur (TWh) aan grootschalig duurzame opwek te realiseren in 2030. Dit proces heeft geleid tot regionale afspraken die bij elkaar opgeteld uitkomen op 55 TWh. Dat is 55 TWh aan duurzame elektriciteit die op land opgewekt kan worden, waarvan tenminste 35 TWh in 2030. In 2021 hebben de RES-regio's hun RES-bod vastgesteld in de volksvertegenwoordigende organen (gemeenteraad, provinciale staten en algemeen bestuur van de waterschappen). Hiermee zijn de plannen democratisch gelegitimeerd en klaar om een volgende fase in te gaan: de uitvoering.

Om de uitvoering van het RES-bod te ondersteunen is in 2022 gewerkt aan een advies over onder welke randvoorwaarden realisatie van het gezamenlijke bod mogelijk is. Voor dit advies zijn ideeën zorgen en wensen opgehaald van bestuurders en vertegenwoordigers van overheden, koepels, maatschappelijke organisaties en netbeheerders over wat er nodig is. In een reeks werksessies zijn de verzamelde uitdagingen en randvoorwaarden verder verdiept met de partijen die ermee aan de slag moeten. Ook inwoners zijn om input gevraagd: wat is voor hen belangrijk bij het realiseren van het bod? En zijn inwoners ook bereid om meer te betalen voor energie om aan de voorwaarden te kunnen voldoen?

Dit rapport gaat over het onderzoek onder inwoners. Welke input hebben zij gegeven? En welke inzichten heeft dit opgeleverd voor het advies? In dit rapport gaan we in op wat we aan inwoners hebben gevraagd, welke adviezen zij hebben gegeven en welke inzichten dit op heeft geleverd voor de realisatie van het bod van de RES'en.

2. Methode

Vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is inzicht te krijgen in de voorkeuren van inwoners van Nederland bij het realiseren van duurzame energiebronnen op land, zoals zonneparken en windmolens. Dit inzicht moet handelingsperspectieven opleveren voor het realiseren van het RES-bod van 55 TWh.

Een manier om voorkeuren voor het realiseren van plannen in kaart te brengen, is om deelnemers een oordeel te laten geven over verschillende uitwerkingen van plannen. Deelnemers kunnen dan heel concreet aangeven welke plannen zij goed vinden en welke niet. En waarom zij dat vinden. Een nadeel hiervan is dat dit alleen inzicht geeft in deze concrete plannen die worden voorgelegd, en minder in welke elementen mensen in algemene zin belangrijk vinden bij het thema. Dan kunnen de resultaten niet zonder meer toegepast worden op andere plannen in een andere context. Maar dat is wel waar we naar op zoek zijn: de inzichten moeten namelijk als handvat kunnen dienen voor het ontwikkelen en verder concretiseren van plannen.

Om wel een meer algemeen beeld van de voorkeuren van inwoners in Nederland te krijgen, kiezen we voor een andere opzet. In deze opzet leggen we geen concrete plannen voor, maar richten we ons op algemene principes en op de effecten die verschillende plannen kunnen hebben. We hebben daarvoor twee verschillende raadplegingen uitgevoerd. Eén raadpleging gaat over welke overkoepelende principes inwoners van belang vinden bij het ontwikkelen en uitvoeren van plannen voor schone energie. Deze raadpleging is uitgevoerd met de methodiek Participatieve Waarde Evaluatie (PWE). De tweede raadpleging gaat over welke effecten van beleidskeuzes inwoners belangrijk vinden. Voor deze raadpleging gebruikten we een discrete keuze experiment (DCE). We lichten beide methodes hieronder verder toe, gevolgd door de ontwerpkeuzes die we hebben gemaakt.

Twee raadplegingen, twee methodes

Voor dit onderzoek voerden we twee raadplegingen uit onder een representatieve groep inwoners van Nederland. In elk van de raadplegingen pasten we een andere methode toe om voorkeuren van deelnemers in kaart te brengen: in de eerste raadpleging gebruikten we de Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) en in de tweede een discreet keuze experiment (DCE). Hieronder lichten we beide methodes nader toe.

Raadpleging 1: Participatieve Waarde Evaluatie (PWE)

PWE is een methode die gebruikt kan worden om te achterhalen hoe grote groepen burgers in een specifieke context publieke waarden wegen en hoe zij vinden dat waarden concreet moeten worden vertaald in beleid. De essentie van een PWE is dat een keuzesituatie van de beleidsmaker zo goed mogelijk wordt nagebootst waardoor burgers het dilemma kunnen doorleven. Op een laagdrempelige manier zien burgers het vraagstuk. Ze krijgen een overzicht te zien van de gevolgen van de beleidsopties en de beperkingen die er zijn. In een PWE geven burgers een advies inclusief een onderbouwing. Dit levert een scherp beeld op van hun voorkeuren, van gemeenschappelijke waarden en hoe deze waarden volgens burgers moeten worden vertaald in beleid. Daarnaast geeft het inzicht in welke zorgen er achter weerstand zitten.

In Nederland zijn PWE's toegepast rond klimaatbeleid, coronabeleid, waterveiligheidsbeleid, het betrekken van burgers bij aanpassingen aan het stelsel medische rijgeschiktheid en het betrekken van wetenschappers bij (het

aanpassen van) het systeem van onderzoeksfinanciering. Meer informatie over de PWE-methode is te vinden op: www.tudelft.nl/pwe en www.populytics.nl.

Een sterk punt van PWE is dat de methode goed aansluit bij de participatiebehoeften van het 'stille midden'. De methode is laagdrempelig, deelname kost ongeveer 20 minuten en je kan meedoen waar en wanneer je maar wilt. Dit zorgt ervoor dat niet alleen de 'usual suspects' meedoen. Aan de andere kant vindt de middengroep dat methoden als een opiniepeiling of een referendum een complex vraagstuk te veel platslaan tot een 'Ja/Nee-keuze'. Een PWE gaat verder dan dat omdat deelnemers hun voorkeuren genuanceerder kunnen uiten en hun voorkeuren beargumenteren.

Raadpleging 2: Discrete Keuze Experiment (DCE)

Een discreet keuze experiment (DCE) is een kwantitatieve techniek om individuele voorkeuren te achterhalen. Het stelt onderzoekers in staat te ontdekken hoe individuen bepaalde kenmerken van een programma, product of dienst waarderen door hen te vragen hun keuze voor verschillende hypothetische alternatieven aan te geven. Discrete keuze modellen kennen een lange geschiedenis binnen Nederland. Zo worden deze modellen gebruikt om inzichten te vergaren in de voorkeuren van individuen rondom transport, milieu, klimaatadaptatie en gezondheidszorg. De methodiek is ook ingezet bij het meten van voorkeuren van Nederlanders over coronabeleid (Chorus et al., 2020¹; Jonker et al., 2020²; Mouter et al., 2020³) en recentelijk voor het meten van voorkeuren van Nederlanders over e-commerce beleid (Mouter et al., 2021).

Bij DCE's moeten respondenten hun keuze aangeven voor een reeks hypothetische alternatieven. Elk alternatief wordt beschreven door verschillende kenmerken, bekend als attributen, en de antwoorden worden gebruikt om de waarde van elk attribuut af te leiden. Deze attributen hebben verschillende waarden en worden gevarieerd over de verschillende te maken keuzes. In vergelijking met andere technieken waarbij het individu alternatieven moet rangschikken of beoordelen, is een DCE een keuzetaak die meer lijkt op een echte beslissing.

Een belangrijk voordeel van discrete keuze experiment is dat mensen over het algemeen beter zijn in het maken van keuzes tussen verschillende producten, dan in het maken van expliciete afwegingen tussen eigenschappen van verschillende producten (Haidt, 2001; Nisbett en Wilson, 1977). Specifieker gezegd: het is voor mensen moeilijker om een antwoord te geven op de vraag 'vindt u het belangrijker dat een product na gebruik wordt gerecycled of dat het een verbeterde levensduur heeft' dan wanneer er gevraagd wordt een keuze te maken tussen twee producten die verschillen in termen van hergebruik en levensduur.

Opzet van dit onderzoek

Voor dit onderzoek zijn twee raadplegingen uitgevoerd. Beide raadplegingen hadden dezelfde introductie, waarna ofwel een PWE, ofwel een DCE werd voorgelegd. Daarna kregen deelnemers enkele stellingen voorgelegd en tot slot werden persoonskenmerken uitgevraagd. Hieronder beschrijven we de opzet van de verschillende onderdelen.

¹ Chorus C, Sandorf ED, Mouter N. Diabological dilemmas of COVID-19: An empirical study into Dutch society's trade-offs between health impacts and other effects of the lockdown. PLoS One. 2020;15(9):e0238683.

² Jonker MF, de Bekker-Grob E, Veldwijk J, Goossens L, Bour S, Ruten van Mólken M. COVID-19 contact tracing apps: predicted uptake in the Netherlands based on a discrete choice experiment. 2020; Journal of Medical Internet Research 8(10), e20741

³ Mouter, N., Boxebeld, S., Kessels, R., van Wijhe, M., De Wit, A., Lambooi, M., van Exel, J. (2020a). Groot draagvlak onder Nederlanders voor een 'vaccinatiebewijs light' https://www.tudelft.nl/tbm/pwe/case_studies/vaccinatiebeleid

Introductie van het thema

We starten een raadpleging altijd met een korte animatie. In deze animatie wordt de kern van het thema zo simpel mogelijk uitgelegd. De figuur hieronder laat een screenshot zien van het startscherm van de raadpleging. Deelnemers konden de tekst van de animatie ook gewoon lezen.

Figuur 2-1

Schone stroom in de toekomst: waarmee moet de overheid rekening houden?

> [Als je liever de tekst van het filmpje wilt lezen, klik dan hier.](#)

Deelnemers hoorden of lazen de volgende tekst:

“Welkom bij dit onderzoek.

We gebruiken met zijn allen steeds meer stroom. Die stroom willen we in Nederland niet meer maken met olie, kolen en gas. Maar met dingen zoals windmolens en zonnepanelen. Op zee én op land.

We hebben met veel andere landen afgesproken om dit te doen. Wanneer we dit allemaal doen, warmt de aarde minder snel op. Dan is het beter leven op aarde: nu en in de toekomst.

In Nederland hebben we de afspraken opgeschreven in het Klimaatakkoord. Daarin staan de doelen die we willen halen in 2030 en in 2050. We moeten nog veel doen om al die doelen te halen. En daarvoor moet de overheid keuzes maken.

Een voorbeeld: Is het belangrijk om geen last te hebben van stroomstoringen? Of is het belangrijker dat stroom goedkoop is? En: Moet de overheid vooral zorgen dat mensen fijn kunnen wonen? Of is het belangrijker om het landschap of de natuur te beschermen? Ook als dan de stroom duurder wordt?

Deze keuzes zijn belangrijk. Want ze hebben gevolgen voor iedereen die in Nederland woont en werkt. De overheid maakt de keuzes voor ons allemaal. Daarom wil de overheid graag advies krijgen van veel verschillende mensen. Daarvoor is dit onderzoek.

Welke keuzes vind jij dat de overheid moet maken? En waarom?"

Na deze introductie volgde de PWE of de DCE gevolgd door een aantal stellingen.

Opzet van de PWE

Met de PWE-raadpleging proberen we inzicht te krijgen in welke principes inwoners belangrijk vinden bij het ontwikkelen en uitvoeren van plannen voor het opwekken van schone energie. We streven ernaar de kern van het vraagstuk zo te formuleren dat verschillende groepen burgers op een goede manier hun waarden, voorkeuren en zorgen kunnen doorgeven en dat de kans tegelijkertijd zo groot mogelijk is dat de uitkomsten van de raadpleging handelingsperspectieven opleveren. Hieronder beschrijven de keuzes die we daarvoor hebben gemaakt.

Vormgeving keuzetaak

De kern van de PWE is de keuzetaak. Dat is het gedeelte van de raadpleging waarin deelnemers hun advies kunnen geven en daarna onderbouwen. De figuur hieronder laat de keuzetaak van de PWE-raadpleging zien. In dit geval vroegen we deelnemers om 25 punten te verdelen over verschillende principes. Hoe belangrijker zij een principe vonden, hoe meer punten zij aan dat principe moesten toekennen.

Het verdelen van punten past goed bij deze vraag, omdat op deze manier eenvoudig gewicht aan de redelijk abstracte principes kan worden toegekend. Het is makkelijk te begrijpen voor deelnemers en zij kunnen op een simpele manier aangeven hoe zij de verschillende principes ten opzichte van elkaar wegen. Omdat het hier om algemene principes gaat en niet om concrete plannen, hebben we geen verdere informatie kunnen geven over kosten en andere effecten. Wel hebben we de principes verder geconcretiseerd; dat lichten we in de volgende paragraaf verder toe.

Figuur 2-2

Waar moet de overheid rekening mee houden? En waarmee niet?
Gebruik de + en - knoppen om 25 punten te verdelen.

De kans op stroomstoringen moet zo klein mogelijk zijn	De energiekosten voor Nederlanders moeten zo laag mogelijk zijn	De bestaande natuur moet zoveel mogelijk behouden blijven
Inwoners die last hebben moeten extra geld krijgen	Inwoners mogen zo vroeg mogelijk invloed uitoefenen	Regio's die meer schone energie opwekken betalen minder voor energie
Inwoners moeten zo min mogelijk last hebben	Het bestaande landschap moet zoveel mogelijk behouden blijven	

0/25

Opties binnen de keuzetaak

We hebben gekozen deelnemers punten te laten verdelen over acht principes. Deze principes zijn uitwerkingen van een aantal waarden die vaker terugkomen in afwegingen rondom overheidsbeleid en meer specifiek de energietransitie, en waarvan het nuttig is te weten hoe inwoners deze ten opzichte van elkaar wegen in de context van het opwekken van meer schone energie. Het gaat (in willekeurige volgorde) om: efficiëntie, zekerheid, leefbaarheid, rechtvaardigheid, proportionaliteit, natuur, landschap en invloed. Onderstaande tabel geeft weer hoe we de verschillende waarden hebben geoperationaliseerd in de keuzetaak.

Zoals te zien is in de figuur hierboven, konden deelnemers bij elk principe op een icoontje met de letter 'I' klikken. Achter dit icoontje zat meer informatie over dat principe. Voor elk principe hebben de volgende drie onderdelen verder uitgewerkt: *Waarom is dit belangrijk?* *Jouw advies* en *Wat kan dat betekenen?*. Zo konden deelnemers meer concrete informatie lezen over elk principe. In onderstaande tabel is te zien welke informatie achter de I-knop te vinden was.

Tabel 2-1

Principe (onderliggende waarde)	Toelichting achter I-knop
Inwoners die last hebben moeten extra geld krijgen (Rechtvaardigheid)	<p>Waarom is dit belangrijk? Als inwoner kun je last hebben van een zonnepark of van een windmolen. Vooral als je er dichtbij woont. Inwoners die dichtbij wonen, krijgen nu meestal al geld.</p> <p>Jouw advies: Vind je het belangrijk dat inwoners extra geld krijgen als ze veel last hebben van een zonnepark of een windmolen? Geef dan hier punten.</p> <p>Wat kan dat betekenen? Er zijn al regelingen waardoor inwoners geld krijgen als ze dichtbij zonneparken of windmolens wonen. Door deze keuze krijgen ze nog meer. Dat kan op verschillende manieren. Bijvoorbeeld: wonen mensen minder dan 600 meter van een windmolen? Dan krijgen ze korting op de prijs van elektriciteit. Of ze krijgen één keer een vast bedrag. Hoe betaalt de overheid dit? Bijvoorbeeld door andere inwoners wat meer te laten betalen voor energie.</p>
Inwoners moeten zo min mogelijk last hebben (Leefbaarheid)	<p>Waarom is dit belangrijk? Mensen in de buurt van windmolens of zonneparken kunnen daar last van hebben. Bijvoorbeeld doordat het uitzicht verandert, of omdat er geluidsoverlast komt. Of doordat ze de bewegende schaduw zien van draaiende windmolens.</p> <p>Jouw advies: Vind jij dat mensen die in de buurt wonen van windmolens en zonneparken hier zo min mogelijk overlast van moeten hebben? Geef dan hier punten.</p> <p>Wat kan dat betekenen? Dat kan betekenen dat stroom duurder wordt. En dat de overheid vaker windmolens en zonneparken bouwt in regio's waar weinig mensen wonen.</p>
De bestaande natuur moet zoveel mogelijk behouden blijven (Natuur)	<p>Waarom is dit belangrijk? Veel windmolens of zonnepanelen bij elkaar kunnen zorgen dat beschermde dieren en natuur daar last van hebben.</p>

	<p>Jouw advies: Vind je dat de bestaande natuur zoveel mogelijk moet blijven zoals het is? Geef dan hier punten.</p> <p>Wat kan dat betekenen? Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat de bestaande natuur (bijna) nooit verstoord mag worden. Ook als dat betekent dat we minder energie kunnen maken. Of dat de kosten voor schone energie hoger zijn.</p> <p>Dat is strenger dan nu. Nu mag de overheid alleen windmolens en zonneparken laten bouwen als beschermde dieren en natuur daar weinig last van hebben. Moet er ergens een windmolen of zonnepark komen en heeft dat toch slechte invloed op de natuur? Dan moet de overheid bewijzen dat het heel belangrijk is voor de samenleving om ze te bouwen. En ze moet de schade op een andere plek laten goedmaken.</p>
<p>Regio's die meer schone energie maken betalen minder voor energie (Proportionaliteit)</p>	<p>Waarom is dit belangrijk? Elke regio in Nederland gaat zonne-energie en windenergie maken. Maar sommige regio's willen en kunnen meer energie maken dan andere.</p> <p>Jouw advies: Vind je dat energie goedkoper mag zijn voor regio's die meer schone energie maken? Geef dan hier punten.</p> <p>Wat kan dat betekenen? Dit kan betekenen dat energie goedkoper wordt in regio's die extra zonne-energie en windenergie maken. De inwoners van die regio's betalen dan minder voor hun stroom. Dat kan betekenen dat inwoners in andere regio's meer gaan betalen. Vooral in regio's die minder schone energie willen of kunnen maken.</p>
<p>De energiekosten voor Nederlanders moeten zo laag mogelijk zijn (Efficiëntie)</p>	<p>Waarom is dit belangrijk? Sommige projecten voor windmolens en zonneparken zijn duurder dan andere. Er zijn verschillen in wat het kost om ze te bouwen. En soms zijn er ook verschillen in de kosten om een project aan te sluiten op het net. Waarop letten we als we een keuze moeten maken? We kunnen onze keuzes vooral laten afhangen van de kosten.</p> <p>Jouw advies: Vind je het belangrijk dat de plannen voor windmolens en zonneparken zo goedkoop mogelijk blijven waardoor we de energiekosten zo laag mogelijk kunnen houden? Geef dan hier punten.</p> <p>Wat kan dat betekenen? Dat kan betekenen dat de overheid vaker kiest voor de goedkoopste manier om windmolens en zonneparken te bouwen en aan te sluiten. Ook als de mensen in de buurt dit niet de beste optie vinden. De overheid probeert de energiekosten van Nederlanders zo laag mogelijk te krijgen.</p>
<p>De kans op stroomstoringen moet zo klein mogelijk zijn (Zekerheid)</p>	<p>Waarom is dit belangrijk? We gaan meer stroom maken met zonnepanelen en windmolens. Daardoor is er soms meer stroom dan op andere momenten. De kans op stroomstoringen wordt dan groter. Er zijn ook manieren om die kans zo klein mogelijk te houden.</p> <p>Jouw advies: Vind je dat we alles moeten doen om te zorgen dat er geen stroomstoringen zijn? Geef dan hier punten.</p> <p>Wat kan dat betekenen? We kunnen de kans op stroomstoringen op meerdere manieren kleiner maken. Bijvoorbeeld door ongeveer evenveel zonne-energie als windenergie te maken. En door windmolens en zonneparken dicht bij elkaar te zetten. Want als de zon schijnt, dan waait het vaak niet. En andersom. Een andere oplossing is om inwoners minder te laten betalen op momenten dat er veel stroom is. En meer als er weinig stroom is. Want dan gebruiken mensen vooral stroom als er veel stroom is, en wordt de kans op een stroomstoring kleiner. Daardoor kan stroom 's avonds duurder worden dan overdag, omdat de zon dan niet schijnt.</p>

<p>Inwoners mogen zo vroeg mogelijk invloed uitoefenen (Invloed)</p>	<p>Waarom is dit belangrijk? Als de overheid ergens windmolens wil bouwen of een zonnepark, dan mag je daar als inwoner je mening over geven. De gekozen leden van de gemeenteraad of de provincie nemen uiteindelijk de beslissing over wat er moet gebeuren. De overheid kan ervoor kiezen om inwoners zo vroeg mogelijk invloed te geven op plannen en keuzes voor windmolens of zonneparken.</p> <p>Jouw advies: Vind je dat inwoners zo vroeg mogelijk invloed moeten hebben op plannen voor windmolens of zonneparken? Geef dan hier punten.</p> <p>Wat kan dat betekenen? Inwoners kunnen op meerdere manieren vroeger invloed krijgen. Bijvoorbeeld door altijd een burgerberaad of burgerpanel te houden bij plannen voor windmolens of zonneparken. Of door inwoners de mogelijkheid te geven om een eigen plan voor te stellen. Dat plan zou bijvoorbeeld voorrang kunnen krijgen op plannen van de overheid. De gemeenteraad of de provincie zou dan nog wel iets anders mogen beslissen, maar alleen met een heel goede reden.</p> <p>Door invloed van inwoners kunnen energiekosten stijgen of dalen, afhankelijk van hun keuzes. Het kan ook betekenen dat we meer of minder schone energie kunnen maken.</p>
<p>Het bestaande landschap moet zo veel mogelijk hetzelfde blijven (Landschap)</p>	<p>Waarom is dit belangrijk? Veel windmolens of zonnepanelen bij elkaar kunnen zorgen dat het landschap er heel anders uit gaat zien.</p> <p>Jouw advies: Vind je dat het bestaande landschap zoveel mogelijk moet blijven zoals het is? Geef dan hier punten.</p> <p>Wat kan het betekenen? De overheid kan maatregelen nemen waardoor windmolens en zonnepanelen minder opvallen. Dan wordt de energierekening wel duurder.</p>

Opzet van de DCE

Met de DCE-raadpleging proberen we inzicht te krijgen in welke *effecten van beleidskeuzes* inwoners belangrijk vinden bij het ontwikkelen en uitvoeren van plannen voor het opwekken van schone energie. We streven ernaar de effecten zo te kiezen dat verschillende groepen burgers op een goede manier hun voorkeuren kunnen doorgeven en dat de kans tegelijkertijd zo groot mogelijk is dat de uitkomsten van de raadpleging handelingsperspectieven opleveren. Hieronder beschrijven de keuzes die we daarvoor hebben gemaakt.

Vormgeving keuzetaak

De kern van de DCE is een reeks keuzetaken, waarin de deelnemers kan kiezen tussen twee aanpakken. Elke aanpak wordt beschreven aan de hand van de effecten van de aanpak op zes onderdelen. De deelnemers kregen de vraag “Welke aanpak zou jij adviseren?”. De figuur hieronder geeft een voorbeeld van zo’n keuzetaak.

Figuur 2-3

Welke aanpak zou jij adviseren?

Vraag 2 van 6

Kies de aanpak waarvan jij vindt dat de overheid deze moet uitvoeren.

	Aanpak 1	Aanpak 2
i Hoeveel betalen huishoudens per maand extra voor energie?	75 euro per maand	100 euro per maand
i Hoeveel extra mensen hebben veel last van windmolens of zonneparken?	Geen extra mensen	50.000 extra mensen
i Hoeveel extra stroomstoringen komen er per jaar?	1 keer een lange stroomstoring van 8 uur	5 keer een korte stroomstoring van 2 uur
i Hoeveel invloed hebben inwoners op de plannen?	Bewoners mogen adviseren: zij mogen gezamenlijk een richtinggevend antwoord geven op een vraag. De overheid kijkt alleen met goede motivatie af van dit advies	Bewoners worden geraadpleegd: zij mogen ideeën, wensen, meningen en voorkeuren meegeven.
i Halen we de doelen voor schone energie?	We halen ze misschien	We halen ze waarschijnlijk
i Wat doen de overheid en energiebedrijven om te zorgen dat het net niet overbelast raakt?	Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door stroom op sommige uren van de dag veel duurzamer te maken dan op andere momenten.	Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door stroom op sommige uren van de dag veel duurzamer te maken dan op andere momenten.

Kies deze aanpak

Kies deze aanpak

Volgende →

Opties binnen de keuzetaak

We hebben de volgende zes elementen opgenomen waarvan we de effecten laten zien: (1) Hoeveel betalen huishoudens extra voor energie? (2) Hoeveel extra mensen hebben veel last van windmolens of zonneparken? (3) Hoeveel extra stroomstoringen komen er per jaar? (4) Hoeveel invloed hebben inwoners op de plannen? (5) Halen we de doelen voor schone energie? (6) Wat doen de overheid en energiebedrijven om te zorgen dat het net niet overbelast raakt?

Voor de invulling van de verschillende niveaus van de kenmerken zijn wij door literatuuronderzoek tot een ontwerp gekomen. Dit ontwerp is getest in een pilot, op basis waarvan het design van de studie is aangepast.

Allereerst is het kenmerk ‘Hoeveel betalen huishoudens extra voor energie?’ opgesplitst in zes verschillende niveaus: €25, €50, €75, €100, €125, €150. Deze bedragen zijn dus wat huishoudens per maand extra zouden moeten betalen voor de energierekening. Het is dus zo dat sommige projecten duurder zijn dan andere projecten. Het kan zich voordoen dat de overheid kiest voor een duurder project waardoor de energierekening hoger zal worden. Het tweede kenmerk ‘Hoeveel extra mensen hebben veel last van windmolens of

zonneparken' is tevens opgesplitst in zes verschillende niveaus: *geen extra mensen, 10.000 extra mensen, 20.000 extra mensen, 30.000 extra mensen, 40.000 extra mensen en 50.000 extra mensen*. De beweegredenen van deze splitsing in niveaus komt uit de gedachte dat mensen last kunnen gaan krijgen van zonneparken en of windmolens. Overlast kan gaan om horizonvervuiling maar ook geluidsoverlast, gezondheidsproblemen en mentale last.

Het derde kenmerk 'Hoeveel extra stroomstoringen komen er per jaar?' is opgedeeld in vier niveaus: *geen extra stroomstoringen, 1 keer een korte stroomstoring van 2 uur, 5 keer een korte stroomstoring van 2 uur en 1 keer een lange stroomstoring van 8 uur*. Er is gekozen voor deze verdeling van niveaus omdat er hieruit gehaald kan worden of mensen juist de frequentie of de duur van een stroomstoring belangrijk vinden. Er wordt hierin getracht te achterhalen waar de preferenties van de deelnemers in liggen, waarin ligt voor hun de trade-off. Het kenmerk 'Hoeveel invloed hebben inwoners op de plannen?' is verdeeld in vier verschillende niveaus, deze niveaus zijn gebaseerd op de participatieladder. In hun uiteindelijke vorm zijn ze geformuleerd op deze wijze: *Bewoners worden geraadpleegd: zij mogen ideeën, wensen, meningen en voorkeuren meegeven, Bewoners mogen adviseren: zij mogen gezamenlijk een richtinggevend antwoord geven op een vraag. De overheid wijkt alleen met goede motivatie af van dit advies, Bewoners mogen coproduceren: zij ontwikkelen samen met de overheid plannen en Bewoners mogen meebeslissen: zij kiezen een plan uit meerdere geschikte plannen. De overheid volgt altijd de keuze van burgers*. Met dit kenmerk en deze niveaus kan nauwkeurig worden gededuceerd in welke mate de deelnemers willen worden betrokken als ze wordt gevraagd om dit af te wegen van andere kenmerken die relevant zijn in de besluitvorming rond opwek van energie op land.

Het voorlaatste kenmerk 'Halen we de doelen voor schone energie?' wordt er ingezet op de mate van vertrouwen van de deelnemers in de gemaakte doelen. De niveaus zijn als volgt ingedeeld: *We halen ze misschien, We halen ze waarschijnlijk, We halen ze zeker, We overtreffen de doelen*. Bij het laatste kenmerk 'Wat doen de overheid en energiebedrijven om te zorgen dat het net niet overbelast raakt?' geven de level verschillende manier weer waarop de overheid en energiebedrijven kunnen ingrijpen op de autonomie van inwoners. De niveaus zijn als volgt geformuleerd: *Zij doen niets om stroomgebruik te verminderen, maar zorgen ervoor dat het stroomnet al het stroomgebruik aankan, Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door bijvoorbeeld reclamecampagnes in te zetten, Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door met een 'slim net' sommige apparaten aan en uit te schakelen en Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door stroom op sommige uren van de dag veel duurder te maken dan op andere momenten*.

Nadat de kenmerken en niveaus waren vastgesteld hebben we het experimenteel ontwerp van de keuzesituaties gegenereerd met behulp van de keuzemodeller software Ngene.

Tabel 2-1: Ontwerp van de kenmerken en niveaus van het DCE-ontwerp NPRES.

Kenmerk	Level 1	Level 2	Level 3	Level 4	Level 5	Level 6
(1) Hoeveel betalen huishoudens per maand extra voor energie?	€25	€50	€75	€100	€125	€150
(2) Hoeveel extra mensen hebben veel last van windmolens of zonneparken?	Geen extra mensen	10.000 extra mensen	20.000 extra mensen	30.000 extra mensen	40.000 extra mensen	50.000 extra mensen
(3) Hoeveel extra stroomstoringen komen er per jaar?	Geen extra stroomstoringen.	1 keer een korte stroomstoring van 2 uur.	5 keer een korte stroomstoring van 2 uur.	1 keer een lange stroomstoring van 8 uur.		
(4) Hoeveel invloed hebben inwoners op de plannen?	Bewoners worden geraadpleegd: zij mogen ideeën, wensen, meningen en voorkeuren meegeven.	Bewoners mogen adviseren: zij mogen gezamenlijk een richtinggevend antwoord geven op een vraag. De overheid wijkt alleen met goede motivatie af van dit advies.	Bewoners mogen coproduceren: zij ontwikkelen samen met de overheid plannen.	Bewoners mogen meebeslissen: zij kiezen een plan uit meerdere geschikte plannen. De overheid volgt altijd de keuze van burgers.		
(5) Halen we de doelen voor schone energie?	We halen ze misschien.	We halen ze waarschijnlijk.	We halen ze zeker.	We overtreffen de doelen.		
(6) Wat doen de overheid en energiebedrijven om te zorgen dat het net niet overbelast raakt?	Zij doen niets om stroomgebruik te verminderen, maar zorgen ervoor dat het stroomnet al het stroomgebruik aankan.	Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door bijvoorbeeld reclamecampagnes in te zetten.	Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door met een 'slim net' sommige apparaten aan en uit te schakelen.	Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door stroom op sommige uren van de dag veel duurder te maken dan op andere momenten.		

Dataverzameling

Steekproef

De deelnemers zijn geworven via het panelbureau Dynata. De dataverzameling liep van 6 december tot 20 december 2022. Om een divers en representatief sample te verkrijgen werd er aangestuurd op de kenmerken gender, leeftijd en opleidingsniveau zoals bekend bij het CBS in 2020. Bijna 3 duizend mensen deden mee aan één van de twee raadplegingen. Onderstaande tabel geeft de kenmerken van de deelnemers weer.

Tabel 2-2

	Percentage in PWE %, (aantal)	Percentage in DCE %, (aantal)	Percentage van Nederlands bevolking van 15 jaar en ouder (CBS, 2020)	Chi-kwadraat toets (2- zijdig)
Alle respondenten				
Totaal	1631	1280		
Geslacht				
Man	46,7%	46,9%	49,5%	1. p = 0.03
Vrouw	53,3%	53,0%	50,5%	2. p = 0.07
Leeftijd				
18-34 jaar	27,4%	27,6%	30,2%	1. p = 0.05
35-64 jaar	48,3%	50,0%	46,7%	2. p = 0.5
65 jaar of ouder	24,4%	22,4%	23,1%	
Hoogst genoten opleiding				
Basisonderwijs, vmbo, havo onderbouw, vwo-onderbouw, mbo1	16,7%	13,6%	26,1%	1. p = 0.0
Havo, vwo, mbo 2-4	43,7%	40,8%	35,6%	2. p = 0.0
Hbo, universiteit	39,6%	45,6%	38,3%	

Opschonen van data

De respondenten deden in de PWE gemiddeld 13,6 minuten over het invullen en gemiddeld 13 minuten in de DCE. De mediaan (ofwel: middelste waarde) in de PWE was 9,4 minuten en in de DCE 8 minuten. Bij inspectie van de data bleek dat een groep deelnemers de raadpleging zeer snel had ingevuld. We hebben de groep deelnemers die minder dan 3 minuten over de raadpleging deed en op alle stellingen in de raadpleging hetzelfde antwoord gaf (zogenaamde ‘straightliners’) niet meegenomen in de kwantitatieve analyses (11 deelnemers in de PWE en 20 in de DCE).

Van de deelnemers die langer dan 3 minuten over de PWE deden hebben we de motivaties bij hun keuzes bekeken. Antwoorden van deze deelnemers zijn niet meegenomen in de resultaten, wanneer zij in de open velden duidelijke onzin antwoorden invulden, zoals ‘fe’, ‘A’, ‘like’, etc. 48 deelnemers van de PWE voldeden aan deze voorwaarden en als gevolg zijn de antwoorden van deze deelnemers niet meegenomen.⁴ In de raadpleging met de DCE werden geen open vragen gesteld en konden we deze selectie niet toepassen. Dat betekent dat we uiteindelijk de input van 2890 deelnemers hebben geanalyseerd: 1630 in de PWE en 1260 in de DCE.

⁴ Het verwijderen van deelnemers uit een preferentieonderzoek is gebruikelijk aangezien dit ervoor zorgt dat de betrouwbaarheid over de uitspraken die kunnen worden gedaan over de populatie vergroot (zie bijvoorbeeld Mouter et al., 2022).

Wegen van data

De tabel hierboven laat de uitkomsten van Chi² toetsen zien. Daarmee toetsen we of de verdeling in de steekproef afwijkt van de verdeling van de populatie. Als de p-waarde van deze toets hoger is dan de grenswaarde van 0.05, dan concluderen we dat er een significant verschil is. Er blijken op een paar kenmerken statistisch significante verschillen te zijn tussen de steekproef en de Nederlandse bevolking. Oftewel: de groep deelnemers is niet volledig representatief voor de Nederlandse bevolking op de weergegeven kenmerken.

Om ervoor te zorgen dat we op basis van de panelraadpleging wel betrouwbare uitspraken kunnen doen over de alle inwoners van Nederland boven de 18, hebben we de data gewogen op de kenmerken gender, leeftijd en opleidingsniveau. Wegen betekent dat we in de analyse meer gewicht toekennen aan de antwoorden van deelnemers die ondervertegenwoordigd zijn in de steekproef en juist minder gewicht toekennen aan de deelnemers die oververtegenwoordigd zijn. Kort gezegd hebben we het volgende gedaan:

1. We hebben de deelnemers in groepen ingedeeld: 2 voor geslacht, 3 voor opleidingsniveau en 3 voor leeftijd. Samen levert dat 18 groepen op ($2 \times 3 \times 3 = 18$).
2. We hebben de verdeling van de deelnemers over deze groepen vergeleken met de verdeling van het aantal mensen in de populatie.
3. Vervolgens hebben we een wegingsfactor gekoppeld aan elke groep. Deze wegingsfactor zorgt dat de antwoorden van een specifieke groep zwaarder tellen als er relatief weinig deelnemers in de groep zitten. En dat de antwoorden minder zwaar meetellen als er relatief veel deelnemers in deze groep zitten.

Door dit proces maken we de steekproef representatief op de kenmerken leeftijd, geslacht en opleidingsniveau en kunnen we betrouwbare uitspraken doen over de voorkeuren van alle inwoners in Nederland.

Analyses

Allereerst zijn er resultaten in dit onderzoek geanalyseerd met descriptieve statistiek. Zo is er gekeken hoeveel punten aan de verschillende principes in de PWE is gegeven en hoe de antwoorden op de stellingen zijn verdeeld.

Vervolgens zijn deze keuzes van de respondenten uit de PWE-raadpleging geanalyseerd met Latente Klasse Clusteranalyses (LKCA) en de keuzes van de respondenten uit de DCE-raadpleging met Latente Klasse Analyse (LKA). Beide methoden identificeren groepen individuen die eenzelfde combinatie van keuzes maken wat betreft het investeren van zorgbudget in de acht sectoren, een zogenoemd cluster. Het model identificeert clusters die maximaal homogeen zijn (binnen het cluster) en onderling maximaal verschillen (tussen de clusters). Daarnaast laat de analyse zien welke segmenten van de bevolking (bijvoorbeeld in termen van leeftijd en geslacht) relatief vaak voorkomen in bepaalde clusters. Zo kan bepaald worden welke onderdelen van de zorg relatief 'populair of juist niet populair' zijn onder bepaalde groepen deelnemers. Een voordeel van deze methode ten opzichte van andere methodes is dat op basis van statistische criteria een optimaal aantal clusters kan worden bepaald.

Tot slot zijn de argumenten door een team van codeurs beoordeeld en ingedeeld in categorieën. Daarbij zijn de argumenten van 1000 deelnemers geanalyseerd, waarna een check is gedaan op verzadiging. Een aanvullende analyse van 100 nieuwe deelnemers leverde geen nieuwe categorieën op.

3. Resultaten

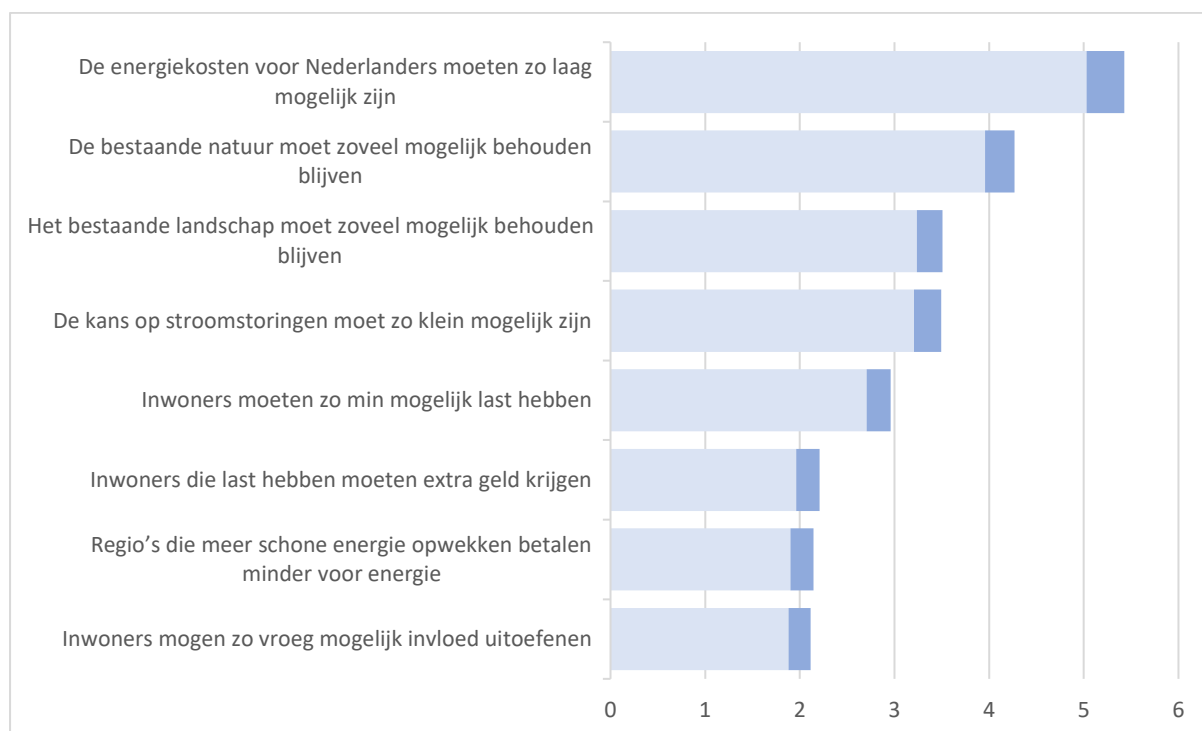
In dit hoofdstuk worden de hoofdresultaten van de raadpleging gepresenteerd. We gaan eerst in op de resultaten van de PWE-raadpleging. We laten zien hoe deelnemers de punten hebben verdeeld over de principes, we laten zien welke groepen we kunnen onderscheiden en welke argumenten de deelnemers geven voor hun keuzes. Daarna behandelen we de resultaten van de DCE-raadpleging. We laten zien hoeveel waarde de deelnemers hechten aan de opgenomen effecten en welke groepen we daarin kunnen onderscheiden. Tot slot laten we de resultaten van de aanvullende stellingen uit beide raadplegingen zien.

Welke principes vinden deelnemers belangrijk?

Resultaten van de PWE

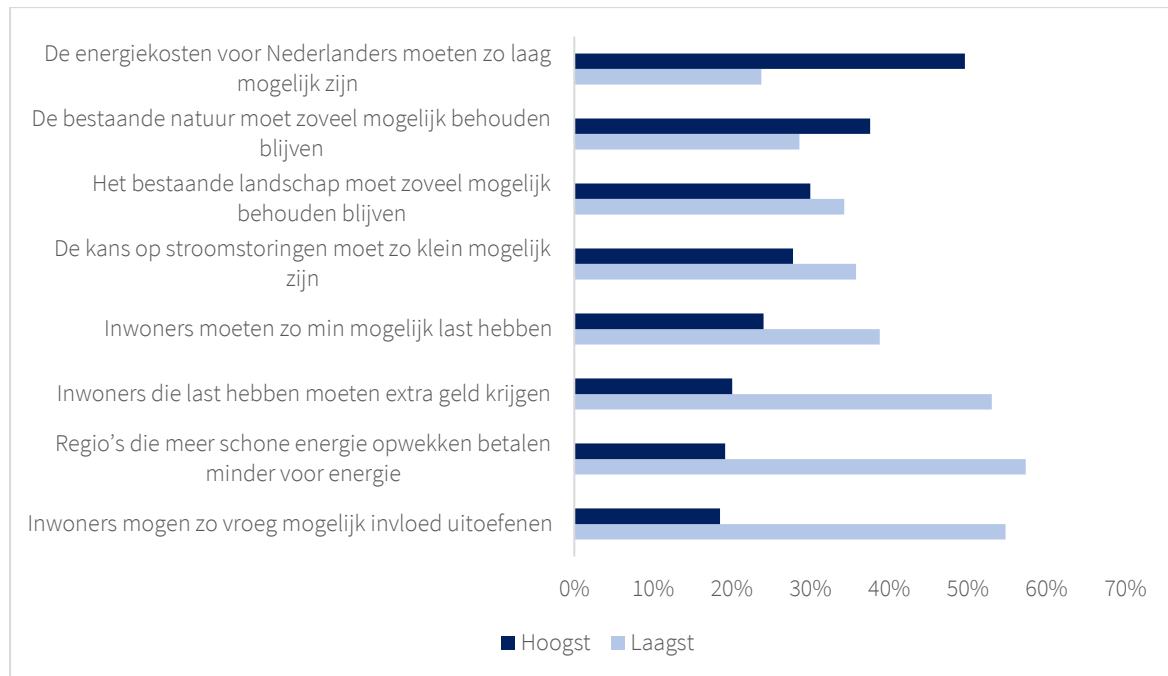
Onderstaande grafiek laat de zien hoeveel punten de deelnemers hebben gegeven aan de verschillende principes. De bandbreedte geeft aan dat de voorkeuren van de hele populatie heel waarschijnlijk ergens binnen deze bandbreedte ligt. Als bandbreedtes overlappen, betekent dat dat de voorkeuren van Nederlanders niet zonder meer verschillen. Als de bandbreedtes niet overlappen, weten we wel vrij zeker dat de voorkeuren verschillen.

Figuur 3-1

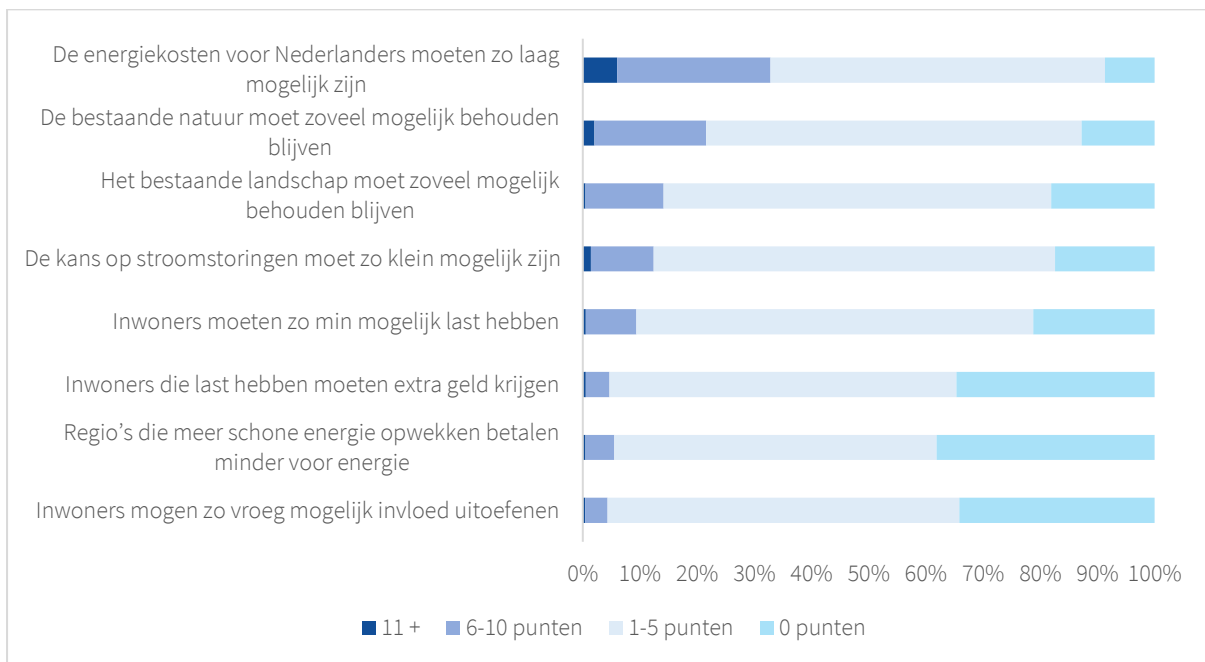
Ook is het inzichtelijk om te kijken hoe vaak een principe de meeste of juist de minste punten heeft gekregen. Dat is te zien in onderstaande grafiek. Als deelnemers aan meer dan één principe het meeste of het minste punten gaven, zijn die allemaal geteld als zodanig. Daarom tellen de percentages op tot meer dan 100%.

Figuur 3-2

De grafiek laat zien dat Nederlanders niet zonder meer dezelfde principes belangrijk vinden. Zo scores lage energiekosten en het behouden van bestaande natuur bij respectievelijk 50% en 38% van de deelnemers het hoogst. Maar: nog steeds vindt 24% en 29% van de deelnemers deze principes juist het minst belangrijk. Andersom zien we bij de drie laagst scorende principes nog steeds ongeveer 20% van de deelnemers hier het meeste aantal punten aan geeft. Verder toont de grafiek aan dat er grote meningsverschillen zijn bij twee principes, namelijk het behouden van landschap en de kans op stroomstoringen. Bij beide principes zien wij dat het verschil tussen de donkere en de heldere staaf niet groot is wat betekent dat de aandeel mensen die deze principe meest belangrijk vinden niet veel kleiner is als de aandeel mensen die deze principe het minst belangrijk vinden. Deze spreiding in de meningen van Nederlanders over het belang van natuur en stroomstoringen wordt verder gelaten zien door de onderstaande grafiek.

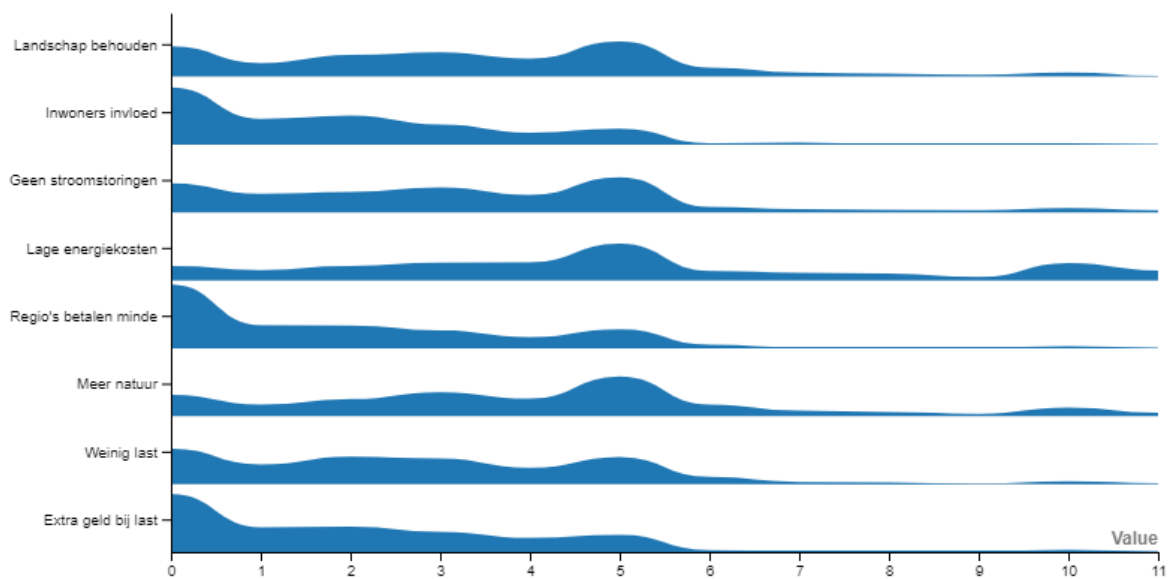
Figuur 3-3

Hier zien we de grootste spreiding bij de kans op stroomstoringen en het behouden van landschap. Terwijl een deel van de Nederlanders een klein kans op stroomstoringen en het behouden van landschap erg belangrijk vinden gaf rond 20% van de Nederlanders 0 punten naar deze principes en laat daarmee zien dat zij het helemaal niet belangrijk of duidelijk minder belangrijk dan andere principes vinden. Verder valt op dat nog steeds rond 10% van alle deelnemers 0 punten aan het principe van lage kosten geven.

Tot slot geeft onderstaande grafiek in één oogopslag weer hoe deelnemers de punten hebben verdeeld.

Figuur 3-4

Welke groepen kunnen we onderscheiden?

Onderstaande tabel laat de resultaten zien van de Latente Klasse Cluster Analyse (LKCA). Met de LKCA clusteren we deelnemers die voornamelijk dezelfde antwoorden geven in een PWE. De deelnemers aan de PWE bleken onder te verdelen in drie groepen (clusters). Deze drie clusters verschillen van elkaar wat betreft de principes die zij belangrijk vinden. Wat betreft de kenmerken van de clusters zijn leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, financiële situatie, landsdeel, stedelijkheid en gemeentegrootte geïncludeerd in deze analyse. De kenmerken die significant zijn voor de indeling van de clusters (dit zijn leeftijd, gemeentegrootte en opleidingsniveau) worden gepresenteerd in onderstaande tabel.

Tabel 3-1

	Gemiddeld	Cluster 1 (59%)	Cluster 2 (21%)	Cluster 3 (20%)
De energiekosten voor Nederlanders moeten zo laag mogelijk zijn	5,2	4,6	6,1	10,7
De bestaande natuur moet zoveel mogelijk behouden blijven	4,1	3,9	7,1	0,2
Het bestaande landschap moet zoveel mogelijk behouden blijven	3,4	3,4	4,5	0,3
De kans op stroomstoringen moet zo klein mogelijk zijn	3,3	3,2	3,4	5,3
Inwoners moeten zo min mogelijk last hebben	2,8	2,8	2,4	3,7
Inwoners die last hebben moeten extra geld krijgen	2,1	2,4	0,0	3,0
Regio's die meer schone energie opwekken betalen minder voor energie	2,0	2,2	1,4	1,6
Inwoners mogen zo vroeg mogelijk invloed uitoefenen	2,0	2,5	0,3	0,2
Kenmerken van het cluster				
Jonger dan 35 jaar	27%	29%	24%	26%
Tussen 35 en 65 jaar	48%	48%	44%	55%
65 jaar of ouder	24%	23%	31%	19%
Gemeente tot 50.000 inwoners	35%	36%	35%	32%
Gemeente van 50.000 tot 150.000 inwoners	33%	32%	38%	37%
Gemeente met 150.000 inwoners of meer	31%	32%	29%	25%
Hoog opgeleid	34%	39%	39%	39%
Gemiddeld opgeleid	37%	43%	45%	42%
Laag opgeleid	17%	17%	16%	18%

Ten eerste is er een groot cluster (cluster 1) waar 59% van alle deelnemers in valt. Dit cluster heeft de meest gelijke verdeling van de punten. Deze groep hecht net als de andere groepen het meest aan lage kosten, maar dit principe is een stuk minder dominant. Ten opzichte van de andere clusters zitten in dit cluster de meeste deelnemers die jonger zijn dan 35 jaar. Ook wonen deze deelnemers vaker in een grote gemeente.

Het tweede cluster bestaat uit 21% van alle respondenten. Dit cluster hecht naast lage kosten sterk aan het behouden van het landschap (4,5 punten gemiddeld) en het behouden van natuur (7,1 punten gemiddeld). Dit cluster lijkt dus erg gericht op de (natuurlijke) omgeving, en minder op het voorkomen van overlast. Ten opzichte van de andere clusters zitten in dit cluster de meeste deelnemers die 65 jaar of ouder zijn. Deelnemers die wonen in een gemeente van 50.000 tot 150.000 inwoners zijn oververtegenwoordigd in dit cluster. Verder zijn in dit cluster de gemiddeld opgeleiden ook oververtegenwoordigd.

Het derde cluster bestaat uit 20% van alle deelnemers. Dit cluster hecht veel waarde aan lage kosten, een kleine kans op stroomstoringen, het beperken van last voor inwoners en extra compensatie voor inwoners met last. Dit cluster lijkt dus sterk gericht op het minimaliseren van de lasten voor inwoners, en minder op de omgeving. Ten

opzichte van de andere clusters zitten in dit cluster de meeste inwoners die wonen in een gemeente van 10.000 tot 50.000 inwoners. Ook zijn in dit cluster de laagopgeleiden en de deelnemers tussen 35 en 65 jaar oververtegenwoordigd.

Aan welke effecten van beleidsopties voor schone energie hechten Nederlanders waarde?

We hebben met het keuze experiment geanalyseerd wat voor de deelnemers het relatieve belang is van de verschillende kenmerken bij het maken van hun keuzes.

Resultaten van de DCE

Onderstaande tabel laat de resultaten van de analyses zien. Van elk van de kenmerken zijn één of meerdere coëfficiënten weergegeven. Deze kunnen een negatieve of positieve waarde hebben; dat geeft weer of deelnemers een voorkeur of juist een afkeer hebben voor een verandering van dat kenmerk. De omvang van de coëfficiënt geeft aan hoe sterk de voor- of afkeer van de deelnemers is.

Hoe moet je deze coëfficiënten nu interpreteren? Als bij een kenmerk één coëfficiënt is weergegeven, dan geeft dit de waardering weer van een verandering van het kenmerk. Bijvoorbeeld het eerste kenmerk: voor elke tien euro aan extra maandlasten per huishouden, is de waardering -0.140. Als er meerdere coëfficiënten staan dan heeft elke coëfficiënt betrekking op het verschil tussen de waarde en bovenste waarde in de witregel. Bijvoorbeeld het derde kenmerk: deelnemers hechten niet significant meer of minder waarde aan 1 keer een korte stroomstoring *ten opzichte van* geen stroomstoringen. De negatieve waarde van 1 keer een lange stroomstoring *ten opzichte van* geen stroomstoring is -0.34. En zo kun je ook stellen dat de negatieve waarde van 1 lange stroomstoring *ten opzichte van* 5 keer een korte stroomstoring -0.09 is; het verschil tussen de derde en de vierde waarde.

Je kunt ook de coëfficiënten op elkaar delen om een indicatie te krijgen van hoe deelnemers veranderingen in de verschillende kenmerken ten opzichte van elkaar waarderen. Om een voorbeeld te geven: deelnemers zijn bereid om als maatschappij 10 euro per maand per huishouden aan hogere energiekosten te accepteren als ze hiermee kunnen voorkomen dat 28 duizend Nederlanders veel last ervaren van windmolens en zonneparken (0,14 / 0,05). En deelnemers vinden extra energiekosten van 18 euro per maand per huishouden acceptabel als daarmee 5 keer per jaar een korte stroomstoring kan worden voorkomen (0,26/0,14).

Tabel 3-2

Kenmerk	Waarde
Hoeveel betalen huishoudens per maand extra voor energie?	Per 10 euro extra per maand: -0.14
Hoeveel extra mensen hebben veel last van windmolens of zonneparken?	Per 10.000 extra mensen: -0.05
Hoeveel extra stroomstoringen komen er per jaar?	Geen extra stroomstoringen.
	1 keer een korte stroomstoring van 2 uur: Niet significant
	5 keer een korte stroomstoring van 2 uur: -0.26
	1 keer een lange stroomstoring van 8 uur: -0.34
Hoeveel invloed hebben inwoners op de plannen?	Bewoners worden geraadpleegd: zij mogen ideeën, wensen, meningen en voorkeuren meegeven.
	Bewoners mogen adviseren: zij mogen gezamenlijk een richtinggevend antwoord geven op een vraag. De overheid wijkt alleen met goede motivatie af van dit advies: -0.11
	Bewoners mogen coproduceren: zij ontwikkelen samen met de overheid plannen: -0.15
	Bewoners mogen meebeslissen: zij kiezen een plan uit meerdere geschikte plannen. De overheid volgt altijd de keuze van burgers: Niet significant
Halen we de doelen voor schone energie?	We halen ze misschien.
	We halen ze waarschijnlijk: 0.14
	We halen ze zeker: 0.26
	We overtreffen de doelen: 0.27
Wat doen de overheid en energiebedrijven om te zorgen dat het net niet overbelast raakt?	Zij doen niets om stroomgebruik te verminderen, maar zorgen ervoor dat het stroomnet al het stroomgebruik aankan.
	Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door met een 'slim net' sommige apparaten aan en uit te schakelen: 0.32
	Zij mogen mensen aanmoedigen om minder stroom te gebruiken door stroom op sommige uren van de dag veel duurder te maken dan op andere momenten: -0.10

Prijs en hinder

De eerste twee kenmerken (*Hoeveel betalen huishoudens per maand extra voor energie?* en *Hoeveel extra mensen hebben veel last van windmolens of zonneparken?*) zijn weergegeven met een enkele waarde. De waarde -0.14 houdt in dat deelnemers hogere energielasten negatief waarderen. Dit geldt ook voor last: iedereen 10 duizend extra huishoudens met last heeft een negatieve waardering van -0.05. Dat de waarden negatief zijn is niet verrassend, en de hoogte van de coëfficiënten op zichzelf zeggen niet veel. Maar als we ze naast elkaar leggen, dan kunnen we het volgende concluderen: deelnemers waarderen een hogere prijs voor energie van 10 euro per maand per huishouden net zo sterk (negatief) als extra last voor 28 duizend mensen.

Stroomstoringen

Het volgende attribuut is stroomstoringen, hierbij zijn alle attribuutlevels weergegeven met een bijbehorende coëfficiënt. De coëfficiënten geven dus de waarde ten opzichte van het eerste niveau *geen extra stroomstoringen*. De coëfficiënten laten zien dat mensen steeds een sterkere afkeer hebben van de opvolgende niveaus. Het valt op de negatieve coëfficiënten voor stroomstoringen groot zijn ten opzichte van die van extra

kosten voor energie: de negatieve waarde van 5 keer extra een korte stroomstoring is even groot als 18 euro extra kosten per huishouden per maand. Voor 1 keer een lange stroomstoring is dat 24 euro.

Invloed

Invloed is hetzelfde opgebouwd als stroomstoringen. De coëfficiënten laten hier een opvallend patroon zien. De tweede en derde optie ('adviseren' en 'coproduceren') scoren negatief ten opzichte van het basisniveau 'raadplegen'. Deelnemers verkiezen dus raadplegen boven de andere twee opties. 'Meebeslissen' heeft geen significante (en wel kleine) coëfficiënt. Dat duidt erop dat deelnemers deze optie net zo waarderen als 'raadplegen'.

Halen van doelen

Deelnemers hechten waarde aan het behalen van de doelen. Elk van de niveaus heeft een positieve coëfficiënt, wat betekent dat deelnemers dit allemaal liever hebben dan *we halen ze misschien*. Het verschil tussen de hoogste twee niveaus is klein: deelnemers hechten dus zo goed als geen waarde aan het overtreffen van de doelen. Deelnemers waarderen een stap van *we halen de doelen misschien* naar *we halen de doelen zeker* net zo sterk als hogere kosten voor energie van 19 euro per huishouden per maand. Om van *we halen ze waarschijnlijk* naar *we halen ze zeker* te gaan, zijn deelnemers bereid om 9 euro extra lasten te incasseren voor alle huishoudens.

Ingrijpen

Tot slot zien we dat deelnemers duidelijke voorkeuren hebben voor de manier waarop de overheid en energiebedrijven mogen ingrijpen om overbelasting van het net te voorkomen. Deelnemers hebben een sterke voorkeur voor het aanmoedigen van mensen met een 'slim net' ten opzichte van niets doen om het gebruik te verminderen. Het variëren van prijzen gedurende de dag scoort negatief: deelnemers hebben liever dat de overheid en bedrijven niet sturen om gebruik te verminderen.

Welke groepen kunnen we onderscheiden?

Net als bij de PWE hebben we in kaart gebracht of de deelnemers aan de DCE op basis van hun voorkeuren in groepen in te delen zijn. Dat deden we met een latente klasse analyse (LKA). Onderstaande tabel geeft de resultaten van deze analyse weer. Bovenaan staan de coëfficiënten van de verschillende groepen, en daaronder de verschillen in kenmerken tussen de groepen. De LKA laat zich niet goed vergelijken met de generieke resultaten van de DCE die hierboven staan beschreven, omdat de data anders wordt geanalyseerd. We doen daarom alleen uitspraken over de verschillen tussen de groepen, maar niet over hoe deelnemers uit de groepen de attributen (of kenmerken/effecten van de aanpakken) ten opzichte van elkaar wegen.

Tabel 3-3

		Cluster 1 (53%)	Cluster 2 (44%)	Cluster 3 (3%)
Hoeveel betalen huishoudens per maand extra voor energie?		-0,01*	-0,05*	-0,03*
Hoeveel extra mensen hebben veel last van windmolens of zonneparken?		-0,01	-0,15*	-0,09*
Hoeveel extra stroomstoringen komen er per jaar bij?		-0,10	-0,31*	-0,19*
Hoeveel invloed hebben inwoners op de plannen?		0,02	0,06	0,01
Halen we de doelen voor schone energie?		1,70*	0,64*	-0,03
Wat doen de overheid en energiebedrijven om te zorgen dat het net niet overbelast raakt?		0,74	-0,11	-0,04
Kenmerken van het cluster				
Leeftijd	Jonger dan 35 jaar	28%	19%	32%
	Tussen 35 en 65 jaar	45%	57%	46%
	65 jaar of ouder	27%	24%	21%
Financiële situatie	Iedere maand meer dan genoeg geld	20%	10%	20%
	Iedere maand genoeg geld	64%	60%	61%
	Iedere maand te weinig geld	13%	25%	15%
Waren de vragen goed te begrijpen?	Alle vragen waren goed te begrijpen	81%	79%	62%
	Bijna alle vragen waren goed te begrijpen	17%	19%	29%
	Sommige/veel vragen waren moeilijk te begrijpen	3%	3%	8%
Windmolens en zonneparken zijn belangrijker dan ruimte voor bedrijven	(Zeer) eens	64%	48%	45%
	Neutraal	26%	35%	35%
	(Zeer) oneens	9%	16%	20%
Het is belangrijk dat de overheid alles doet om rekening te houden met dieren en planten. Ook als dat betekent dat windmolens en zonneparken heel duur worden	(Zeer) eens	65%	31%	50%
	Neutraal	22%	36%	32%
	(Zeer) oneens	4%	13%	6%
Dit onderzoek helpt mensen om meer te weten te komen van het beleid van de overheid over wind- en zonne-energie	(Zeer) eens	72%	62%	68%
	Neutraal	21%	28%	25%
	(Zeer) oneens	7%	9%	8%
De overheid zou dit soort onderzoeken vaker moeten doen	(Zeer) eens	94%	86%	79%
	Neutraal	5%	11%	15%
	(Zeer) oneens	1%	2%	6%

De grootste groep bestaat uit 53% van de deelnemers. Deze groep valt op door de sterke voorkeur voor het behalen van de doelen voor schone energie. De andere effecten van aanpakken zijn voor deze groep niet significant, behalve de extra energielasten. De tweede groep bestaat uit 44% van de deelnemers. Deze groep kenmerkt zich vooral door de afkeur van extra energielasten, van een toename van het aantal stroomstoringen en van een toename van het aantal mensen dat veel last heeft van windmolens of zonneparken. De derde en kleinste groep bestaat uit 3% van de deelnemers. Deze groep kenmerkt zich als een middengroep met de minst sterke voorkeuren. Opvallend voor deze groep is dat een verandering van het aantal huishoudens dat last heeft door een beleids optie geen invloed op de keuzes lijkt te hebben.

Uit de analyses blijkt dat de groepen zich niet laten kenmerken door geslacht, opleidingsniveau, regio of inkomen. Wel blijkt dat de groepen zich door andere karakteristieken laten kenmerken. Allereerst is leeftijd van belang. In het eerste cluster zijn de deelnemers van 65 jaar en ouder oververtegenwoordigd, in het tweede cluster zijn er meer deelnemers tussen 35 en 64 jaar oud en in het derde cluster bevinden zich meer deelnemers jonger dan 35 jaar oud. Ten tweede is de financiële situatie van belang. In de tweede groep zijn de deelnemers oververtegenwoordigd die iedere maand genoeg of meer dan genoeg geld hebben, terwijl in de eerste groep juist de deelnemers die iedere maand te weinig geld hebben oververtegenwoordigd zijn. Ten derde is de begrijpelijkheid van de vragen van belang. In de eerste groep bevinden zich meer deelnemers die alle vragen goed te begrijpen vonden. In het derde cluster zijn juist de deelnemers oververtegenwoordigd die bijna alle vragen goed te begrijpen vonden en die sommige/veel vragen juist moeilijk te begrijpen vonden. Ten vierde is er een stelling die stelt dat windmolens en zonneparken belangrijk zijn dan ruimte voor bedrijven. Deelnemers uit de eerste groep die het (zeer) eens zijn met deze stelling zijn oververtegenwoordigd. Deelnemers die het (zeer) oneens zijn met deze stellingen zijn juist oververtegenwoordigd in de derde groep. Ook zijn deelnemers in het eerste cluster oververtegenwoordigd die het eens zijn met de stelling dat de overheid alles moet doen om rekening te houden met dieren en planten. Deelnemers die neutraal zijn ten opzichte van deze stelling of die het (zeer) oneens zijn met deze stelling zijn oververtegenwoordigd in de tweede groep. Eenzelfde oververtegenwoordiging geldt voor de stelling 'dit onderzoek helpt mensen om meer te weten te komen van het beleid van de overheid over wind- en zonne-energie'. Tot slot is de stelling dat de overheid dit soort onderzoeken vaker moet doen van belang. In het eerste cluster bevinden zich de meeste deelnemers die het (zeer) eens zijn met deze stelling. In het derde cluster bevinden zich de meeste deelnemers die neutraal of (zeer) oneens hebben geantwoord op deze stelling.

Welke argumenten geven de deelnemers?

Deelnemers aan de raadpleging met de PWE konden hun puntenverdeling voorzien van een motivatie. In deze paragraaf schetsen we een beeld van het soort argumenten dat deelnemers gaven. Daarmee proberen we de keuzes die deelnemers hebben gemaakt beter te kunnen duiden. Zoals een deelnemer het treffend stelde:

“In Nederland is weinig ruimte. Je kan niet je energie opwekken met windmolens en zonnepanelen, en de natuur willen behouden, en woningen bouwen, en dit en dat. Je moet keuzes maken.”

De energiekosten moeten zo laag mogelijk blijven

Dit principe scoort gemiddeld het hoogst onder de deelnemers met 5,2 punten gemiddeld. De argumenten die deelnemers geven, raken vaak aan de op dit moment hoge kosten van levensonderhoud in het algemeen. Omdat het leven nu al duur is, vindt men het belangrijk dat de kosten zo laag mogelijk blijven.

Deelnemers geven verschillende argumenten die van principiële aard zijn. Zo vinden ze dat energie voor iedereen betaalbaar moet blijven omdat het een eerste levensbehoefte is.

- “Beschamend dat mensen in een welvarend land als Nederland in de kou zitten vanwege de kosten van energie. Energie is een basisbehoefte en moet dus binnen ieders bereik liggen.”
- “We moeten kunnen blijven leven, energie is een eerste levensbehoefte en geen luxe”

Ook vinden ze het onwenselijk dat mensen geen andere dingen meer kunnen doen omdat al hun geld aan de energierekening op gaat.

- “Mensen moeten de energiekosten wel nog goed kunnen betalen, we zien nu wat er gebeurt als men dat niet meer goed kan. Dan krijgen kinderen niet meer genoeg te eten en kunnen mensen niet meer sporten. Het is dus absoluut nodig om dat soort situaties te voorkomen”

Ook geven deelnemers aan dat duurzaam energie opwekken een goed streven is, maar dat het niet eerlijk is dat individuele burgers daarvoor de rekening moeten betalen; zeker als ze dat niet goed kunnen.

- “Nederland heeft eigen gas, prima als we dat gas niet willen opboren, maar dat mag niet ten koste van de burgers gaan”
- “Milieubewust leven is een mooi en noodzakelijk streven, maar als er geen brood op tafel komt zijn mensen al bezig met dagelijks te overleven, en niet met decennia verder. “

Tot slot gaan de principiële punten ook over rechtvaardigheid. Zo vinden deelnemers dat zolang energiebedrijven nog winst maken, het niet eerlijk is dat burgers krom moeten liggen. En ze vinden dat de ongelijkheid steeds groter wordt; dat is onwenselijk.

- “Zolang er nog megawinsten gemaakt worden bij energiebedrijven kan de prijs wel omlaag”
- “Mijn belangrijkste keuze is dat de stroomprijs zo laag mogelijk gehouden moet worden . Het verschil tussen rijk en arm is nu al zo groot en door energiecrisis is dat nog veel groter met veel rampzalige gevolgen.”

Daarnaast geven veel deelnemers argumenten die gaan over de effecten die met dit principe worden bereikt, of negatieve effecten die worden voorkomen. Zo vinden zij het belangrijk dat de economie moet blijven draaien.

- “Is belangrijk voor de mensen, moeten voldoende middelen blijven houden om spullen te kopen. Is ook weer goed voor de economie.”
- “Energie moet betaalbaar blijven, anders is de economie letterlijk dood...!”

Of ze geven aan dat het draagvlak in gevaar komt als de prijzen te hoog zijn.

- “Het moet betaalbaar blijven voor iedereen, anders heb je ook geen draagvlak”

- “Alle doelen die je wilt bereiken hebben alleen draagkracht als mensen aan het einde van de maand hun energierekening kunnen blijven betalen.”

Tot slot zien deelnemers ook de negatieve gevolgen voor inwoners zelf als de prijzen te hoog zijn.

- “Het leven kost al te veel op het moment en energie hebben we daarbij ook hard nodig ik hoor mensen om mij heen die de kachel niet aan zetten , straks krijg je onderkoeling en worden de ziekenhuizen hierdoor ook weer over bezet , de mens gaat nu kiezen warmte of eten dit mag niet gebeuren.”

Deelnemers geven ook allerlei redenen aan waarom dit principe minder belangrijk is. Ook hier worden allerlei principiële argumenten gegeven. De meest voorkomende is dat mensen de expliciete afweging maken dat het milieu nu eenmaal belangrijker is en dat we daarvoor een eerlijke prijs moeten betalen.

- “Wie stroom gebruikt moet daarvoor een reële prijs betalen, inclusief de milieukosten”
- “Het zou fijn zijn als de kosten zo laag mogelijk kunnen blijven, maar mag niet ten koste gaan van andere belangrijke dingen zoals natuurbehoud.”
- “Het lijkt mij belangrijker om overlast en natuur vernieling tegen te gaan bij het plaatsen van windmolen parken dan de prijs laag houden”

Ook zien sommige deelnemers het simpelweg als onze eigen schuld.

- “Er mag best meer betaald worden, tenslotte is dit onze eigen schuld. “

En vinden deelnemers dat mensen en bedrijven die veel gebruiken, ook veel moeten betalen.

- “Onzin, mensen die meer of veel verbruiken mogen daar ook best voor betalen. Geldt ook voor bedrijven.”

Naast de meer principiële argumenten zien we ook een belangrijk argument dat gaat over het effect van prijzen: hogere kosten zorgen voor zuiniger gedrag. En dat vinden veel deelnemers wenselijk.

- “Als de energiekosten heel laag zijn gaan de huishoudens weer meer verbruiken.”
- “Niet zo belangrijk omdat als de energie duurder is we er beter mee om zullen gaan”

De bestaande natuur moet zo veel mogelijk behouden blijven

Het principe dat de bestaande natuur zo veel mogelijk behouden moet blijven scoort gemiddeld hoog, met 4,0 punten. De argumentatie die deelnemers aanvoeren bij hun keuze voor natuur is wat minder breed dan bij het principe over lage kosten. Veruit de belangrijkste reden die deelnemers aanvoeren voor hun keuze voor het behouden van de natuur is dat we in Nederland al erg weinig natuur hebben en er al zo veel natuur verloren gaat. Daar zit een soms expliciet gemaakt uitgangspunt achter dat het behouden van natuur van waarde is.

- “Nederland heeft al niet zoveel natuur en ik vind dat wat we hebben behouden of uitgebreid mag worden.”
- “We hebben al zo weinig natuur vooral in het westen.”
- “Het beetje natuur dat we nog hebben in Nederland is wel heel belangrijk voor de biodiversiteit en de fysieke en mentale gezondheid van de mensen naar mijn mening. De wereld is niet alleen van de mens en aangezien de mens al zo een groot deel in neemt moeten we rekening houden met andere diersoorten en planten.”

Waar deelnemers expliciet aangeven waarom het behoud van natuur belangrijk is, koppelen ze dat aan de waarde die natuur heeft voor mensen en aan biodiversiteit en klimaat:

- Waarde voor de mens:
 - o “Meer groen in de Randstad is van vitaal belang om het gevoel van haast en drukte te verkleinen. Bovendien is het belangrijk om ontspanning te vinden in de natuur.”
 - o “Door beter natuur kunnen mensen langer blijven leven”
 - o “Er moet genoeg groen zijn om je als mens fijn te voelen.”
- Waarde voor biodiversiteit en klimaat:
 - o “Hier moeten we zuinig op zijn, anders hebben we straks niks meer. Ook de dieren moeten kunnen blijven leven.”
 - o “Het is goed voor zuurstof en schone lucht en klimaat en de dieren.”

In de argumenten van deelnemers die minder punten aan dit principe toekenden, is af te leiden dat hun keuze niet wordt bepaald doordat ze natuur niet belangrijk vinden, maar dat ze een expliciete afweging maken met andere principes.

- “Ik heb niet gezegd dat je er bossen voor mag kappen, maar enig aanpassingsvermogen is gewenst - zonneweiden en windmolens in de natuur zijn gewenst.”
- “Natuur is belangrijk maar kan niet boven het welzijn van de bevolking staan.”

Het landschap moet zo veel mogelijk behouden worden

Deelnemers gaven gemiddeld 3,3 van de 25 punten uit aan dit principe. In de argumenten valt op dat deelnemers dit principe koppelen aan de mate van bebouwing in de omgeving en aan de esthetische waarde van de omgeving.

- “Het wordt allemaal volgebouwd en dat is niet mooi.”
- “Er is nu wel genoeg landschap ingenomen om van alles op te bouwen. We kunnen niet alles vol gaan bouwen dan hebben we nog meer problemen.”
- “Nederlands is vol, Alles wordt maar vol gebouwd. Er past geen mens meer bij hier. Stoppen met mensen binnen te laten en mensen stimuleren om te emigreren.”

- “Ik zie niet graag windmolens in mijn achtertuin”
- “Geen zicht verontreiniging.”

Daarbij zien deelnemers windmolens en zonneparken niet alleen als landschapsvervuiling, maar koppelen ze ook een zekere identiteitswaarde aan het bestaande landschap.

- “Het moet wel Nederland blijven”
- “Nederland is mooi en dat moet zo blijven”

Ook is te zien dat een deel van de deelnemers de argumenten die bij natuurbehoud naar voren kwam ook bij landschap vindt passen. Landschap wordt dus door een deel van de deelnemers heel breed opgevat.

- “Ook is het landschap nodig voor zuurstof, behoud van dieren en her ecosysteem in stand te houden.”
- “De weilanden zijn voor dieren en niet voor zonnepanelen.”
- “Omdat landschap de natuur is wat wij het hardst nodig hebben.”
- “In het verlengde van natuur. Grijp zo min mogelijk op onnatuurlijke manieren in - ook in het landschap. Besef wat de gevolgen zijn van oplossingen.”

Tot slot valt op dat een deel van de argumenten de landschapswaarde koppelt aan de noodzaak daarop in te grijpen. Deelnemers geven aan dat het helemaal niet nodig is het bestaande landschap aan te tasten. Een enkeling grijpt dit principe aan om aan te geven dat ingrijpen sowieso niet nodig is.

- “Waarom aan een mooi landschap komen als het niet nodig is. Het is toch niet de bedoeling dat alle landschappen volgebouwd worden met wat dan ook.”
- “Weg met die lelijke overlast gevende windmolens en lelijke zonnepanelen, doe niet mee in de klimaat hype, het is een grote leugen! Wordt wakker en ga op zoek naar eerlijke informatie, u zult nog schrikken!”

De kans op stroomstoringen moet zo klein mogelijk zijn

Dit principe krijgt gemiddeld 3,3 punten. Deelnemers geven uiteenlopende redenen voor een keuze voor dit principe. Het vaakst geven ze argumenten die gaan over de problemen die stroomstoringen veroorzaken en de impact op veiligheid:

- “Stroomstoringen zijn hinderlijk en kunnen gevaar opleveren in geval noodsituaties.”
- “Stroomstoringen zijn gevaarlijk en hinderlijk.”
- “Stabiliteit van het netwerk is belangrijk voor de veiligheid.”
- “Als er stroomuitval is bederven de producten en zitten mensen in de kou. De producten bederven en moeten zij weer nieuwe kopen dit kost nog meer geld dat zij niet hebben.”

Meer specifiek geeft een groep deelnemers aan dat stroomstoringen in hun ogen levensbedreigend kunnen zijn, bijvoorbeeld wanneer cruciale voorzieningen zoals ziekenhuizen zonder stroom komen te zitten.

- “Stroom is een levens behoefde geworden. Heel veel noodzakelijke apparaten (b.v. ziekenhuizen) zijn afhankelijk van de toevoer van stroom.”
- “Stroom is belangrijk zeker voor ziekenhuizen en verzorgingshuizen.”
- “Stroomstoringen kunnen zeer gevaarlijk zijn. Niet zo zeer korte storingen bij huishoudens, maar wel bij ziekenhuizen en industriële bedrijven waar stroomstoringen gevaren vormen voor de volksgezondheid.”

Deelnemers geven ook aan dat stroomstoringen onwenselijk zijn omdat ze geld kosten.

- “Stroomstoring zijn vervelend en kunnen duur zijn (bedrijven liggen plat en elektrische apparaten kunnen er kapot van gaan). Daarom 10 punten.”
- “Dat is slecht voor de economie.”

Ook valt op dat veel deelnemers aangeven dat het steeds belangrijker wordt dat de stroom het blijft doen omdat we de afgelopen jaren steeds afhankelijker zijn geworden van stroom. Deze afhankelijkheid zal alleen nog maar sterker worden.

- “Zoveel mogelijk stroomstoringen vermijden... Door de toenemende digitalisering van ons leven kunnen we haast niet meer zonder elektriciteit! Zelfs wanneer we een duikers paradijs in Indonesië of waar dan ook ter wereld willen bezoeken tijdens onze vakantie kunnen we onze tablet, laptop en onze mobiele telefoon niet meer missen :)”
- “We leven in een wereld waar een betrouwbaar stroomnetwerk niet meer weg te denken is binnen ons hele dagelijkse bestaan en infrastructuur.”
- “Leveringszekerheid is belangrijk nu steeds meer elektriciteit gebruikt gaat worden.”

Regelmatig komt ook een meer principiële punt naar voren: namelijk dat stroomstoringen niet passen in een ontwikkeld land als Nederland.

- “Situaties als in Afrika moeten voorkomen worden.”
- “We zijn een hoogontwikkeld land, dus mag je geen falende energievoorziening hebben.”

Een argument van een andere orde gaat over betrouwbaarheid van stroomvoorziening als voorwaarde voor steun voor maatregelen:

- “Een stabiel betrouwbaar energienetwerk is erg belangrijk, als door deze maatregelen het energienetwerk minder stabiel wordt zal de steun onder de bevolking af nemen.”

Inwoners moeten zo min mogelijk last hebben

Dit principe krijgt gemiddeld 2,8 punten. Als deelnemers het hebben over 'last', dan spreken zij veelal over gezondheidsproblemen en over het gebrek aan een prettige leefomgeving.

- "Niets is vervelender dan wonen op een plek waar je last ervaart. Dat is niet goed voor je lichaam en geest. Minder last betekent minder stress, minder gezondheidskwesties en minder kosten."
- "Je scheept als overheid de inwoners op met allerlei windmolen projecten en zonneweides of uitstoot van biomassacentrales dus zorg dat ze daar geen gezondheidsklachten door krijgen."
- "Een nachtmerrie om dag in, dag uit geplaagd te worden door het suizen van een windmolen of andere zaken die een aanslag op je woongenot vormen."

Als reden om te kiezen voor dit principe noemen deelnemers vaak dat we in Nederland al erg veel betalen voor stroom. Het minste dat de overheid kan doen is dan wel ervoor te zorgen dat de overlast minimaal is.

- "Mensen betalen genoeg overal voor, dus vindt dat ze zo min mogelijk last moeten hebben."
- "Last hebben is irritant in het dagelijks leven. We betalen al genoeg voor stroom en gas waardoor het des te meer vervelend is als je daar last van ondervindt."

Deelnemers geven ook aan dat overlast van met name windmolens gewoon ontzettend vervelend is op zichzelf. Daarnaast heeft het ook een negatief effect op de waarde van huizen; iets dat volgens deelnemers niet zonder meer te compenseren is.

- "Overlast is het ergste wat je kunt hebben dus hier moet veel aandacht voor zijn."
- "Lijkt me duidelijk, we willen natuurlijk geen last hebben van windmolens (lawaai, schaduwen, dode vogels)."
- "Een nachtmerrie om dag in, dag uit geplaagd te worden door het suizen van een windmolen of andere zaken die een aanslag op je woongenot vormen. Daarnaast vermindert het de waarde van je huis flink. Dat maakt een eenmalige zak met geld niet goed. Voorkomen moet altijd het streven zijn."

Ook bij dit principe is het voor een deel van de deelnemers een principieel punt: overlast is in een rijk land als Nederland niet nodig.

- "In een rijk land als Nederland, moet dat lukken."
- "Nederland is een rijk land we betalen ons rot aan belasting en andere kosten. Waar gaat het geld heen? mooie kleding van de regering? goede huizen krijgen we mar niet..."

Ook geven deelnemers aan dat er prima alternatieven zijn die geen overlast hoeven geven. Het is volgens hen dus realistisch om op dit principe te sturen.

- "Er zijn zat plekken waar de mensen geen last ervan hebben. Bijv. Zonnepanelen op alle daken en windmolens op meer plekken in zee en op velden waar niemand woont."

- “Dit zou bijvoorbeeld kunnen door windmolens op zee. Zo hebben mensen geen geluidshinder.”
- “Waarom zou je last moeten hebben van het opwekken van energie? Maak gebruik van kernenergie, relatief goedkoop en niemand hoeft daar last van te hebben.”

Tot slot geven voorstanders van dit principe aan dat het nodig is om draagvlak voor de energieransitie te verwerven en behouden.

- “Anders worden ze onrustig en ontevreden.”
- “Weinig last geeft minder gemopper.”
- “Geen overlast die weer tot protesten zal leiden.”
- “Belangrijk draagkracht te houden onder de bevolking.”

Deelnemers die minder waarde hechten aan dit principe, geven hoofdzakelijk aan dat het simpelweg niet realistisch is om te verwachten dat overlast minimaal kan zijn.

- “Kan niet zonder overlast.”
- “We zullen allemaal moeten inleveren voor een betere wereld.”
- “Het is een mooi streven maar verandering kost altijd wat van mensen. Sommige mensen kunnen niet tegen verandering.”

Ook geven deelnemers expliciet aan dat overlast vervelend is, maar dat de andere dingen nu eenmaal belangrijker zijn.

- “Last is wel het minste waar ik mij druk om maak: als de energietransitie niet op tijd en voldoende slaagt, krijgen we met zulke enorme natuurrampen, maatschappelijke ontwrichting, vluchtelingenstromen (van verwoestijnd zuid naar noord, van onder water lopend west naar oost) te maken, dat de last van een energietransitie in het niet valt, bij de pure fysieke strijd om te overleven in een ineengestorte samenleving vol honger, strijd om de laatste resources, massaal sterven.”
- “Omdat mensen best last mogen hebben, als dit ten goede komt aan de verduurzaming.”
- “Ik vind dat inwoners best wel wat mogen merken van verduurzaming. Het is immers belangrijk voor onze toekomst en die van onze volgende generaties, maar te veel last is natuurlijk ook niet de bedoeling.”

Tot slot geven deelnemers aan dat we overal wel overlast ervaren. Overlast is soms ook een subjectieve kwestie, en dat hoeft volgens hen niet per se leidend te zijn.

- “De wereld veranderd. Last zit voor een groot deel tussen de oren. Ik hoor vliegtuigen ivm Schiphol. Ik ervaar geen last, mijn buurvrouw wel. Wat is dan last?”
- “Nederlanders staan bekend als klagers en als je aan alle grillen toegeeft kom je nergens.”
- “Ik denk persoonlijk dat overal in het land overlast bestaat op andere manier. In een drukke stad heb je drukke wegen en op het platteland vieze geuren. Het kan heel vervelend zijn als de omstandigheden

verslechtering maar zeker het uitzicht dat veranderd vind ik geen volwaardige reden om geen windmolens te bouwen.”

Inwoners die last hebben moeten extra geld krijgen

Dit principe krijgt gemiddeld 2,1 punten. De argumenten die deelnemers geven voor dit principe gaan veelal over rechtvaardigheid. Als er daadwerkelijk sprake is van overlast, dan hoort dit voldoende gecompenseerd te worden.

- “Moet beter geregeld worden dan in Groningen.”
- “Voor wat hoort wat.”
- “Als er daadwerkelijk overlast is moeten de inwoners hiervoor op de juiste manier gecompenseerd worden.”
- “Dit vind ik ook belangrijk, omdat iedereen ervan kan profiteren, maar alleen een paar mensen er mogelijk ook last van ondervinden. Daar mogen ze voor gecompenseerd worden.”
- “Als je ergens last van hebt dien je gecompenseerd te worden.”
- “Als er dan spraken is van overlast moet daar iets tegen over staan.”

Enkele deelnemers geven ook aan dat goede compensatie nodig kan zijn om de juiste stappen vooruit te kunnen zetten.

- “Duurzaamheid en meer natuur is het belangrijkste. Als inwoners last hebben van bepaalde maatregelen moeten ze worden gecompenseerd, het mag niet zo zijn dat de maatregelen dan niet doorgaan...”

Het valt op dat bij dit principe geen argumenten worden gegeven die gaan over het creëren van draagvlak, terwijl die argumenten bij andere principes wel expliciet worden genoemd.

Ook valt op dat er een aantal argumenten gaan over het ondersteunen van mensen met een laag inkomen. Het lijkt erop dat een groep deelnemers ‘last hebben’ heeft gelezen als ‘het hebben van hoge lasten’. Het kan ook zijn dat mensen dit principe vooral of alleen relevant vinden als het betrekking heeft op mensen met een laag inkomen.

- “Mensen die net rond kunnen komen moeten gecompenseerd worden”
- “Omdat de minima de kosten niet kunnen opbrengen.”
- “Om armoede te voorkomen.”
- “Mensen die het echt niet redden proberen te helpen.”
- “Als mensen het niet goed kunnen redden met hun inkomsten dan zou de overheid bij moeten springen.”

Regio's die meer schone energie opwekken betalen minder voor energie (kt5)

Dit principe scoort gemiddeld 2 punten. Voorstanders van dit principe geven veelal twee redenen aan om veel punten te geven.

Ten eerste menen voorstanders dat dit principe motiverend werkt voor andere regio's.

- "Dat motiveert ons om schone energie te gebruiken."
- "Vind dit een voorbeeld voor de andere regio's. Zo weten we dat het in ieder geval wel kan. Mensen misschien daardoor ook meer gemotiveerd."
- "Ik denk dat het motiverend werkt als schone energie opwekken beloond wordt."
- "Zou een goede incentive kunnen zijn om bedrijven te motiveren om schone energie te leveren of over te stappen."
- "Ik denk dat je zo de inwoners trekt naar duurzame regio's waardoor er vanzelf een prikkel ontstaat voor de achterblijvende regio om mensen van duurzame energie te voorzien."

Ten tweede geven deelnemers aan dat dit rechtvaardig is: als je meer je best doet, mag je daar ook voor beloond worden.

- "Regio's die schone energie opwekken hebben te maken met windmolens en zonnepanelen die geplaatst worden. Dat is niet voor alle mensen even leuk als het om uitzicht en geluid gaat. Dus ben ik het er mee eens dat mensen die in zo'n regio wonen minder betalen voor energie als compensatie."
- "Lijkt me vanzelfsprekend, regio's die meewerken aan duurzaam energie opwekken, moeten hiervoor met lagere rekeningen beloond worden."
- "Die hebben er ook het meeste last van."

Een enkele deelnemer geeft bij dit principe ook aan dat dit een positieve bijdrage kan leveren aan het draagvlak onder de bevolking.

- "Belangrijk draagkracht te houden onder de bevolking."

Deelnemers geven aanmerkelijk meer argumenten tegen dit principe dat voor. Opvallend is dat een groot deel van de argumenten gaan over rechtvaardigheid en draagvlak, net als bij de argumenten voor dit principe.

Verreweg de meeste argumenten komen erop neer dat dit niet rechtvaardig is. De lasten van de energietransitie moeten volgens deelnemers eerlijk verdeeld worden.

- "Iedereen is gelijk."
- "Dit moet eerlijk verdeeld worden onder alle Nederlandse inwoners."
- "We leven in een samenleving. Samen moeten we dingen oplossen. Ik vind het onzin (ook nogal egoïstisch) om steeds meer naar individuen te kijken (dit geval regio's) dan naar het algemeen belang."
- "We zijn een land en delen de lusten en de lasten."

- “Eén Nederland! Overall hetzelfde en niet zoals onroerend goed of gemeentelijke belastingen verschillend. De plaats om te leven heb je niet altijd voor het uitzoeken.”

Deelnemers vinden het ook onrechtvaardig omdat zij menen dat het in sommige regio's nu eenmaal makkelijker is om schone energie op te wekken. Het is dus helemaal niet eerlijk als inwoners van die regio daardoor kunnen profiteren.

- “Ene regio kan gemakkelijker meer doen dan een ander, krijg je scheve verhoudingen.”
- “Energie is een nationale zaak, dus geen differentiatie. In sommige regio's kan geen schone energie worden opgewekt (op een rationele manier) en zo'n regio mag daarvoor niet "gestraft" worden. De regio Den Haag krijgt ook geen korting op de belasting omdat daar zoveel ministeries zijn gevestigd.”
- “Sommige regio's hebben gewoon heel erg veel mensen, huizen en bebouwing waardoor er minder windmolens en zonnepanelen gebouwd kunnen worden (zonder al te veel overlas). Het lijkt me stom om daar dan zo mee om te gaan. Het feit dat sommige regio's meer bijdragen aan de economie compenseren we ook niet door het betalen van minder belasting of zo. Dit is gewoon een zaak waarbij solidariteit van belang is, er moet dus geen onderscheid gemaakt worden zolang iedereen zo veel mogelijk bijdraagt.”
- “Niet elke regio is in staat om schone energie op te wekken.”
- “Dat zou oneerlijk zijn omdat grote steden meer belast worden met inwoners t.o.v. het platteland.”

Enkele deelnemers wijzen erop dat er een verschil is tussen de regio en de individuen die daar wonen. Over de opwek van energie wordt besloten door de regio en het is niet eerlijk de inwoners daarvoor te belonen of straffen.

- “Regio's wekken op, niet de individuen dus niet redelijk t.o.v. individu.”
- “Oneerlijke verdeling, de inwoners kunnen er geen invloed op uitoefenen. Lasten en lusten gelijk verdelen. Zoals nu absoluut niet het geval is.”

Deelnemers wijzen ook op de mogelijke negatieve bijeffecten van een dergelijk principe.

- “Zodat veel mensen naar die regio trekken. Een nationale volksverhuizing zal nooit tot een vredig volk leiden.”
- “Dan gaan mensen daarheen verhuizen.”

Inwoners mogen zo vroeg mogelijk invloed uitoefenen

Dit principe scoort gemiddeld 2 punten en daarmee het laagst van alle principes. Het valt op dat deelnemers 3 redenen noemen:

1. Input van inwoners kan plannen verbeteren,

2. Het draagvlak voor plannen vergroten, en
3. In een goedwerkende democratie is het belangrijk dat burgers invloed hebben op plannen van de overheid.

Dit zijn ook de drie redenen die in de literatuur over burgerparticipatie worden onderscheiden.

1. Plannen verbeteren

- “Inwoners kennen hun eigen omgeving het beste. Daarom hebben ze vaak goede (alternatieve) ideeën die rekening houden met hun wensen en mogelijkheden.”
- “De meeste beslissingen die de overheid maakt heeft invloed op de mensen. Overheid weet niet altijd wat er in de praktijk speelt. Daarom belangrijk dat de mensen ook mee mogen denken.”
- “Inwoners hebben vaak het beste inzicht in hun eigen omgeving en dienen hier inspraak voor te hebben.”
- “Mensen mogen altijd met eigen inbreng komen, misschien zitten er wel goede ideeën bij tussen.”

2. Het draagvlak voor plannen vergroten

- “Betrokkenheid van de bevolking is uitermate belangrijk anders krijg je geen gedragen plannen en zullen mensen zich er niet aan houden.”
- “Door inwoners hun eigen plan voor te stellen zal hun motivatie vergroten.”
- “Ik denk dat mensen bereidwilliger zijn om zich aan te passen als ze zelf inspraak hebben.”
- “Als er iets is wat moet gebeuren want heel erg nadelig is voor de inwoners is het goed dat er inwoners met een eigen plan mogen komen om iedereen tevreden te houden.”

3. In een goedwerkende democratie is het belangrijk dat burgers invloed hebben op plannen van de overheid.

- “Mag zeker want luisteren naar burgers is belangrijk.”
- “Het is belangrijk tot inwoners hun mening kunnen geven.”
- “We leven in een 'democratie' (al twijfel ik daar steeds meer aan) en ik vind dat als een plan/idee jou kan gaan beïnvloeden dat je daar je mening over mag geven en er ook daadwerkelijk naar geluisterd wordt. Eventueel komt er een compromis uit maar praat en overleg.”
- “Democratie is belangrijk.”
- “Iedereen heeft recht op inspraak.”

Maar deelnemers noemen ook veel tegenargumenten. Zoals dat volgens hen participatie zorgt voor vertraging van plannen en chaotische besluitvormingsprocessen.

- “Dan wordt er helemaal niks gedaan want je hebt voorstanders en tegenstanders.”
- “Dit wordt echt een zootje.”

- “Er moeten niet te veel mensen zich er mee bemoeien anders komt geen een plan tot stand.”

Of dat mensen te veel waarde hechten aan hun eigen belang of te weinig van de onderwerpen afweten om goede input leveren.

- “Eigen plannen genieten de voorkeur van de bewoners, maar houden te weinig rekening met de belangen van anderen.”
- “Niet iedereen heeft goede voorstellen.”
- “Laat de mensen met meer kennis over het onderwerp hun werk doen.”
- “Inwoners hebben vaak om sentimentele redenen iets tegen de plannen van de overheid, maar ik vind het belangrijker dat onze overheid de vrijheid krijgt om ons milieu te beschermen op de manier die hun het beste lijkt. Sentiment van inwoners is belangrijk maar het milieu staat daar wel boven.”

In het verlengde daarvan geven deelnemers aan dat politieke besluitvorming erg ingewikkeld is.

- “Omdat het voor jongeren erg moeilijk is te begrijpen wat er zich afspeelt in de politiek. Zelfs voor 20ers is dit nog pittig.”
- “Dit is niet werkbaar. De overheid moet soms keuzes maken die het denkvermogen van burgers te bovengaan.”

Ook geven deelnemers aan dat zij juist vinden dat de overheid keuzes moet maken voor de burgers.

- “Men mag altijd meedenken, maar soms moet men zich ook schikken in wat er beslist is.”
- “Wij, ik heb de regering gekozen om voor ons de beste keuzes te maken.”
- “Inwoners mogen zeker invloed hebben, maar de keuze moet uiteindelijk wel ergens anders liggen.”

Tot slot geeft een groep deelnemers aan dat het toch geen zin heeft omdat er niet naar burgers wordt geluisterd.

- “Nederlandse politiek en organen zien weinig in de mening van de burger.”
- “Heeft geen invloed, ondanks jarenlange procedures om windpark in het mondengebied tegen te houden is het er toch gekomen. Kost veel geld in verspilde energie (haha).”
- “Heeft toch geen effect. Niemand luistert er meer naar. Men heeft weinig te zeggen in Nederland.”

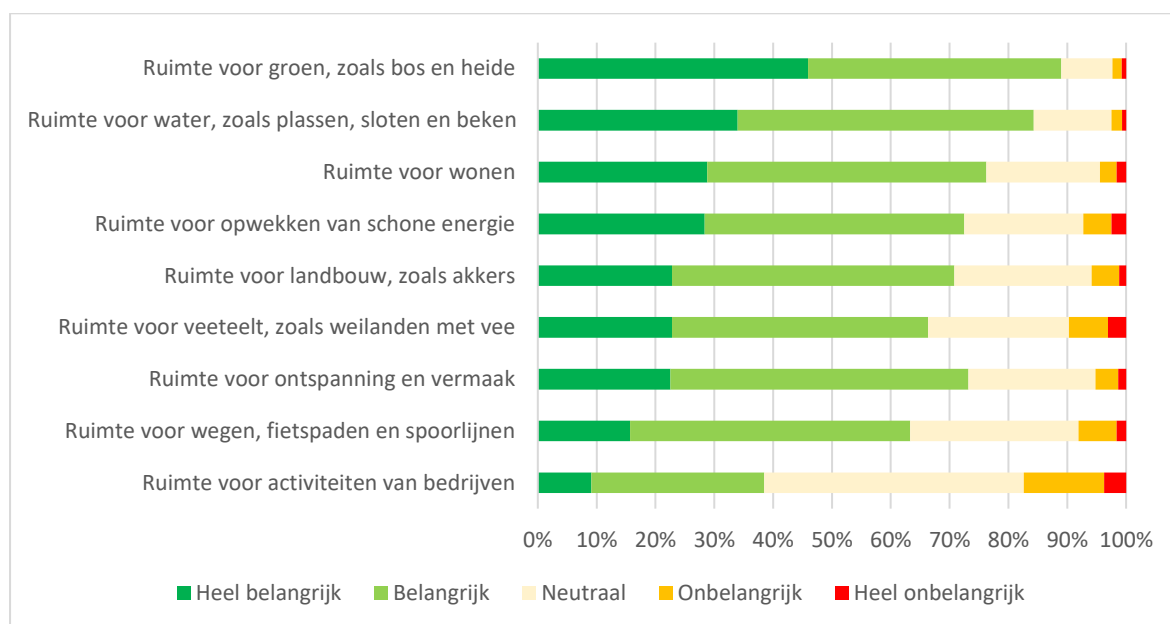
4. Overige resultaten

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van de overige vragen en stellingen uit de twee raadplegingen.

Wat vinden deelnemers belangrijk in de natuurlijke omgeving?

We vroegen deelnemers aan de PWE naar welke invulling van de natuurlijke omgeving zij belangrijk vinden. Onderstaande grafiek laat de antwoorden van de deelnemers zien.

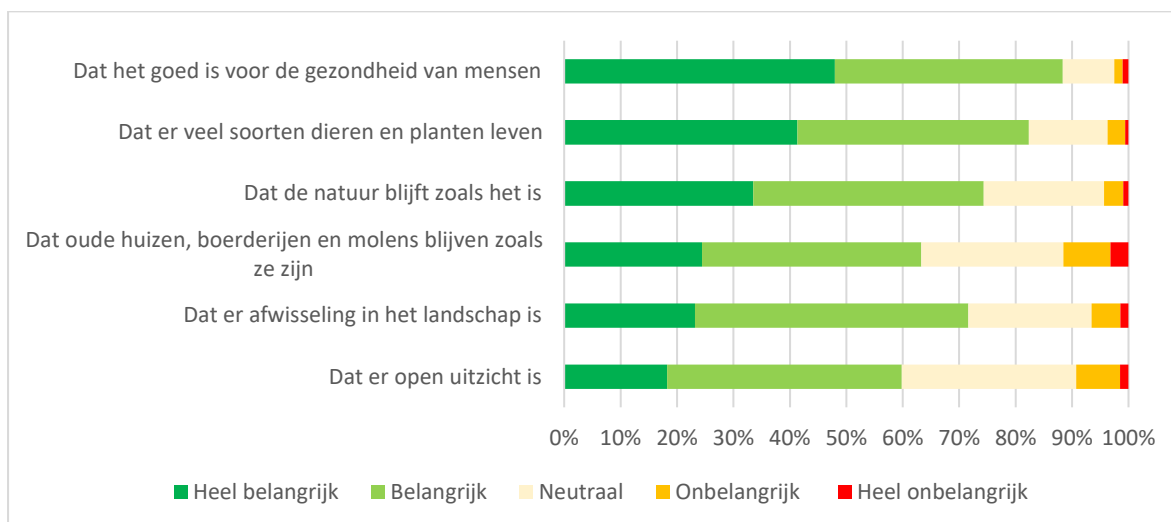
Figuur 4-1

De grafiek laat zien dat bijna 50% van de mensen ruimte voor groen heel belangrijk vinden en minder dan 5% deze aspect van de invulling van natuur onbelangrijk of heel onbelangrijk vinden. Het valt op dat mensen vooral invulling van natuur belangrijk vinden waarbij de natuur en landschap niet erg wordt veranderd en daarom ruimte voor groen en water belangrijker vinden dan andere aspecten. Dit sluit aan bij de uitkomsten van de PWE waarbij mensen het behouden van natuur en landschap hoog waardeerden. Verder lijkt het als mensen het minst belangrijk vinden ruimte aan infrastructuur te geven zoals aan wegen, spoorlijnen en bedrijven. En uitzondering is hierbij ruimte voor woning wat Nederlanders het derde belangrijkste invulling van de natuurlijke omgeving vinden. Zoals de priorisering van lage energiekosten kan ook het belang voor woningruimte worden verklaart door de dringende woningnood waarvan veel Nederlanders op dit moment last hebben. Ten laatste is het interessant te zien dat het opwekken van schone energie bijna even belangrijk te zijn lijkt als ruimte voor woning en alleen ruimte voor groen en ruimte voor water veel meer belang hebben.

Ook vroegen we de deelnemers aan de PWE welke kenmerken van natuur ze belangrijk vinden. De onderstaande grafiek geeft aan hoe belangrijk of onbelangrijk deelnemers de verschillende kenmerken vonden.

Figuur 4-2

Zoals te zien in de grafiek, vinden Nederlanders ook hier aspecten die te maken hebben met biodiversiteit en het behouden van natuur erg belangrijk maar minder belangrijk dan de rol van natuur voor de gezondheid van mensen. Ook valt op dat hoewel meer dan 60% het behouden van oude huizen, boerderijen en molens heel belangrijk of belangrijk vindt, gaf meer dan 10% aan het onbelangrijk of heel onbelangrijk te vinden.

Hoe denken deelnemers over windmolens en zonneparken?

De deelnemers aan de DCE legden we stellingen voor over windmolens en zonneparken.

Figuur 4-3

